

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ข้าพเจ้าได้เขียน [ฟ้าบ่กั้น] ขึ้นมาด้วยความรู้สึกว่าตนเองเขียนคำร้องทุกข์ โดยตั้งใจจะเสนอสภาพความยากไร้ ความเสื่อมโทรมและความล้มเหลวของชาวไร่ชาวนา ซึ่งเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ที่มีจำนวนถึงร้อยละแปดสิบห้าของพลเมืองในประเทศ ด้วยเจตนาจะเรียกขานมโนธรรมของชาวเมือง ชนชั้นผู้ปกครอง และนายเงินที่มั่งคั่ง บรรดาที่มีชีวิตอยู่อย่างหรูหราสมบุรณ์ เหมือนกับอยู่ในอีกโลกหนึ่ง¹

ในขอบวนของผู้มองเห็นข้อบกพร่องในนโยบายการพัฒนาชนบทของรัฐบาลไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2500-2520 นั้น นอกจากจะมีนักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน ตลอดจนนักเคลื่อนไหวทางการเมืองฝ่ายซ้ายแล้ว นักเขียนยังเป็นกลุ่มคนกลุ่มสำคัญที่แสดงบทบาทวิพากษ์วิจารณ์และต่อต้านการพัฒนาดังกล่าว

ในห้วงเวลานั้น นโยบายหรือการปฏิบัติการต่างๆ เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาชนบทถูกมองว่าเป็นการนำพาท้องถิ่นไทยไปสู่แนวทางที่ผิดพลาดทั้งสิ้น² ไม่ว่าจะเป็นการตั้งหน่วยการพัฒนาเคลื่อนที่ กรมการพัฒนาชุมชน (พ.ศ.2505) สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (พ.ศ.2508) กองทุนพัฒนาตำบลและแผนการปฏิรูปที่ดิน (พ.ศ.2518) การก่อตั้งปีแห่งเกษตรกร (พ.ศ.2522) ตลอดจนโครงการการสร้างงานในชนบท (พ.ศ.2523)³ แอนดริว เทอร์ตัน (Andrew Turton) ได้สะท้อนมุมมองหรือการทำความเข้าใจปัญหาเหล่านี้ว่ามีความแตกต่างกันไปในผู้เกี่ยวข้องแต่ละกลุ่ม เขากล่าวว่า

¹ ลาว คำหอม, “คำนำ ฟ้าบ่กั้น ฉบับภาษาสวดิษ: คัดถอดบ้าน บุญพระเวสณคือสิหลาย,” ใน ฟ้าบ่กั้น, (กรุงเทพฯ: กอไผ่, 2522), หน้า 14.

² Chairat Charoensin-o-larn. *Understanding Postwar Reformism in Thailand*. (Bangkok: Duang Kamol, 1988), p.12.

³ Ibid.

หลัง 2 ทศวรรษที่รัฐบาลไทยพยายามเร่งรัดพัฒนาชนบท ภาคเกษตรกรรมก็วิกฤติอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน จนยากนักที่จะต้านทานวิกฤติการณ์นี้ได้ ความยากจนและรายได้ไม่สมดุล การขาดแคลนอาหาร การตกงาน การเพิ่มขึ้นของสลัม ใจผู้ร้าย และอื่นๆ เหตุผลและความหมายของวิกฤติการณ์เหล่านี้คือการนี้ได้กว้างขวาง สำหรับธนาคารโลก ปัญหาก็คือการผลิตที่ต่ำ การลงทุนน้อย เทคโนโลยีและระบบราชการที่ไร้ประสิทธิภาพ แต่สำหรับรัฐบาลไทย วิกฤติเหล่านี้มีพื้นฐานมาจากการก่อการร้ายในชนบท ขณะที่ฝ่ายซ้ายมองว่าเป็นผลมาจากการครอบงำของจักรวรรดินิยมและทุนนิยมที่มีชนชั้นนำไทยเป็นทาสรับใช้ แต่ในมุมมองของคนส่วนใหญ่ในชนบท วิกฤติการณ์เป็นสิ่งที่สัมผัสได้จากการดิ้นรนทางวัตถุเพื่อความอยู่รอด และชีวิตประจำวันที่พวกเขาต้องต่อสู้กับเจ้าของที่ดิน พ่อค้า นายทุนเงินกู้ และเจ้าหน้าที่รัฐ⁴

แม้ว่าแอนดริว เทอร์ตัน จะไม่ได้ระบุว่านักเขียนมองปัญหาความล้มเหลวของนโยบายการพัฒนาชนบทเช่นไร แต่เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาคำกล่าวของลาว คำหอม ก็พบว่านักเขียนอย่างลาว คำหอม มีลักษณะสำคัญ 2 ประการร่วมกันอยู่ กล่าวคือด้านหนึ่งเขาเป็นนักคิดฝ่ายซ้ายที่มองเห็นว่าปัญหาชนบทเป็นผลจากการกระทำของ "ชนชั้นผู้ปกครอง และนายเงินที่มั่งคั่ง" และอีกด้านหนึ่ง คือการใช้สายตาของคนชนบทที่มองเห็นว่าศัตรูของความแร้นแค้นคือเจ้าของที่ดิน นายทุนเงินกู้ และข้าราชการ คุณลักษณะ 2 ประการนี้หล่อหลอมกลายเป็นบุคลิกของงานวรรณกรรมสร้างสรรค์ไทยในห้วงเวลานี้ ประมวล มณีโรจน์ นักเขียนคนสำคัญของภาคใต้ซึ่งสร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรมมาตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 2510 มีความเห็นว่าการต่อต้านทุนนิยมและการพิจารณาตัวเป็นปากเสียงแทนชาวชนบทคือลักษณะสำคัญที่ก่อรูปจิตสำนึกเป็นงานเขียนสร้างสรรค์ของนักเขียนไทยทั่วภูมิภาคตั้งแต่กลางทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา⁵ นักเขียนนำพาผลงานของตนเองเข้าไปเป็นปฏิบัติการหนึ่งของวาทกรรมต่อต้านการพัฒนาพร้อมกับฝ่ายต่างๆ เพื่อ

⁴ Turton, Andrew, "Poverty, Reform and Class Struggle in Rural Thailand," in *Rural Poverty and Agrarian Reform*, eds., Steve Jone et al. (New Delhi: Allied Publishers Private Limited, 1982), p.20. อ้างถึงใน Chairat Charoensin-o-larn. *Understanding Postwar Reformism in Thailand*, pp.12-13.

⁵ ประมวล มณีโรจน์, *สัมภาษณ์*, วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2550.

การนี้ นักเขียนมุ่งเปิดเผยให้เห็นถึงความล้าหลังของชนบทที่เกิดจากวาทกรรมการพัฒนาซึ่งพวกเขาเชื่อว่าไม่ได้ก่อกำเนิดขึ้นมาจากความเป็นตัวตนของชนบทอย่างแท้จริง

ในวาทกรรมต่อต้านการพัฒนาชนบทดังกล่าวข้างต้น มีข้อเสนอว่าหัวใจสำคัญของการพัฒนาคือการสร้างนโยบายที่มีพื้นฐานอยู่ที่ตัวตนของชนบท ดังนั้นผู้สร้างนโยบายจึงต้องเป็นผู้ที่เข้าใจและยอมรับความเป็นชนบทที่สามารถแสดงออกได้ผ่านวัฒนธรรมพื้นบ้าน วิถีชีวิต ประเพณี การละเล่น ประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญา แนวคิดนี้เป็นแรงผลักดันสำคัญที่จุดประกายให้เกิดนักเขียนที่มีภูมิฐานะเป็นคนชนบทและกลุ่มวรรณกรรมท้องถิ่นขึ้นเป็นจำนวนมากในช่วงปลายทศวรรษ 2510 ถึงทศวรรษ 2520 เพราะเป็นการให้อำนาจและอภิสิทธิ์ในการเขียนถึงชนบทโดยคนในชนบทเอง นักเขียนและกลุ่มวรรณกรรมดังกล่าว อาทิ มาลา คำจันทร์ ในกลุ่มกมล ทางภาคเหนือ นิมิตร ภูมิถาวร ในภาคกลาง คำพูน บุญทวี ในภาคอีสาน อุดร ทองน้อย สมคิด สิงสง ฟอน ฝ้ายพาง ในกลุ่มวรรณกรรมลุ่มน้ำมูล ทางภาคอีสาน ประมวล มณีโรจน์ ไพฑูรย์ ธีรญา สมใจ สมคิด ยงยุทธ ชูแฉ่น รุญ ระโนด และกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ ในกลุ่มนาครภาคใต้ เป็นต้น

กรณีนักเขียนในชนบทภาคใต้ตอนกลางนั้น พวกเขาเห็นว่าช่วงเวลาตั้งแต่รัฐบาลไทยริเริ่มและเร่งรัดการพัฒนาชนบทโดยการสร้างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 ถึงฉบับที่ 5 ซึ่งอยู่ในช่วงปี พ.ศ.2504 ถึง พ.ศ.2529 ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชนบทแทบทุกด้าน ทั้งด้านกายภาพ เช่น โครงสร้างพื้นฐาน อาทิ ถนน ไฟฟ้า โรงเรียน และด้านความคิด ความเชื่อ และค่านิยม⁶ จนอาจเรียกได้เป็น “ยุคแห่งการเคลื่อนเปลี่ยนทางคตินิยม”⁷ ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ นักเขียนเห็นว่าเป็นผลจากการพัฒนาที่ชนบทถูกแทรกแซงโดยศูนย์กลางอำนาจรัฐ ยงยุทธ ชูแฉ่น นักเขียนผู้ร่วมก่อตั้งกลุ่มนาครทางภาคใต้ กล่าวไว้ในงานศึกษาชิ้นหนึ่งว่า

ความเปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลจากการก้าวกระโดดครั้งใหญ่ เข้าไปสู่ยุคใหม่โดยที่ขาดความพร้อมของพื้นฐานทางสังคม...เพราะเป็นการกระทำที่มีลักษณะยัดเยียด ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ...จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งสับสนในวิถีชีวิต ไม่ว่าจะเป็ความสัมพันธ์

⁶ ยงยุทธ ชูแฉ่น, การเคลื่อนเปลี่ยนของคตินิยมในบริเวณสามจังหวัดรอบทะเลสาบสงขลา พ.ศ.2504-2529: ศึกษาจากรรณกรรม, (สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2529), หน้า 2.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 95.

ระหว่างชาวบ้านด้วยกัน สภาพการทำงาน จารีตประเพณี และ
สภาพจิตใจได้ถูกโยกคลอนไปสิ้น...การเปลี่ยนแปลงในชีวิตหลาย ๆ
ด้านถูกผลักดันให้ปรับเปลี่ยนเข้าสู่วิถีการผลิตอย่างใหม่
ความสัมพันธ์ต่อกันอย่างใกล้ชิดในครอบครัวเริ่มเสื่อมถอย⁸

จะเห็นได้ว่านักเขียนชาวได้มองเห็นว่าความล้มเหลวของการพัฒนาชนบทนั้นเกิดจากการ
ครอบงำทางนโยบายจากศูนย์กลาง ซึ่งแนวคิดหลังอาณานิคมเรียกว่า “อาณานิคมภายใน”
(Internal Colonialism) แอนโทนี สมิธ (Anthony Smith) กล่าวถึงแนวคิดอาณานิคมภายในโดย
เน้นอาณานิคมทางเศรษฐกิจที่รัฐใหญ่กว่าเข้าครอบงำรัฐที่เล็กกว่าผ่านการใช้อำนาจทางการเมือง
และการค้าพาณิชย์ ซึ่งเกิดขึ้นในยุคการขยายตัวของทุนนิยมอุตสาหกรรม ดั่งรัฐเล็กเข้าสู่วงจรของ
เศรษฐกิจแบบพึ่งพิง รัฐเล็กเป็นเพียงแหล่งทรัพยากรขั้นพื้นฐาน หรือแหล่งวัตถุดิบ สมิธ
ยกตัวอย่างการศึกษาของมิเชล เฮชเทอร์ (Michael Hechter) ที่ศึกษากระบวนการกลายเป็น
ดินแดนในอาณานิคมอังกฤษของเวลส์ สก็อตแลนด์ และไอร์แลนด์ เฮชเทอร์ ระบุว่าการค้าและ
การแลกเปลี่ยนในอาณานิคมถูกผูกขาดโดยศูนย์กลาง เศรษฐกิจของรัฐในอาณานิคมถูกผลักดัน
ให้กลายเป็นเครื่องส่งเสริมการพัฒนาของผู้ครอบงำ และทำให้ท้องถิ่นต้องอิงอยู่กับตลาดภายนอก
ซ้ำเศรษฐกิจของท้องถิ่นเหล่านี้ยังเป็นเพียงการส่งออกผลผลิตทางการเกษตรและแร่ธาตุ
สถานการณ์เช่นนี้ ทำให้แรงงานท้องถิ่นถูกบงการจากตลาดแรงงานภายนอก เกิดขบวนการ
อพยพเพราะราคาสินค้าเกษตรและแร่ธาตุไม่มั่นคง และตลาดท้องถิ่นควบคุมไม่ได้ ส่งผลให้เกิด
การเหยียดหยามทางชาติพันธุ์บนพื้นฐานของภาษา ศาสนา หรือวัฒนธรรมอื่นๆ ตามมา ด้วยเหตุ
นี้อาณานิคมทางภายในที่เริ่มต้นจากการพึ่งพิงทางเศรษฐกิจ จึงนำไปสู่การจำแนกแตกต่างทาง
วัฒนธรรม และการครอบงำทางวัฒนธรรมด้วย⁹

รูญ ระโนด ซึ่งเป็นนักเขียนกลุ่มนาคระยุคก่อตั้งอีกคนหนึ่งได้ให้ข้อเสนอแนะในวิทยานิพนธ์
ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชนบทภาคใต้โดยวิเคราะห์จากงาน
วรรณกรรมของนักเขียนกลุ่มนาคระ ว่านโยบายการพัฒนาชนบทภาคใต้ ควรมีการทบทวนเพื่อสร้าง

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 96-97.

⁹ Smith, Anthony, *Nationalism and Modernism* (London and New York: Routledge, 1998),
p.57-60.

นโยบายให้สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของชนบทภาคใต้เอง¹⁰ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือในความเห็นของนักเขียนชาวใต้ผู้นี้ การพัฒนาชนบทภาคใต้จะต้องสร้างนโยบายที่หลุดพ้นจากอำนาจของวาทกรรมการพัฒนาแบบศูนย์กลาง

ทัศนคติลักษณะนี้ กล่าวได้ว่าเป็นลักษณะที่พยายามเปิดเผยการครอบงำที่ศูนย์กลางมีต่อชนบทกระทั่งชนบทต้องเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์อันจะสืบเนื่องไปถึงการสูญเสียศักยภาพในการพัฒนาตนเอง งานศึกษาของยงยุทธ ชูแว่น และจรรยา หยุทอง ดังที่กล่าวข้างต้น ยืนยันให้เห็นว่านักเขียนชาวใต้ตอนกลางมีความตระหนักเช่นเดียวกับที่ลาว คำหอม ตระหนักว่าชนบทถูกวาทกรรมการพัฒนาในช่วงทศวรรษ 2500-2520 เบียดขับให้กลายเป็นพื้นที่ชายขอบที่ล้าหลังยากจน และด้อยพัฒนา วรรณกรรมของนักเขียนชาวใต้ตระหนักว่าความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่วาทกรรมการพัฒนาจากศูนย์กลางสร้างล้วนแต่ตอบสนองของศูนย์กลาง หรือพื้นที่ที่เป็นเมืองเป็นส่วนใหญ่ สังเกตได้จากการที่ในวรรณกรรมของนักเขียนชาวใต้ที่เขียนขึ้นในช่วงทศวรรษ 2520 ส่วนมากจะวิพากษ์วิจารณ์ว่าถนนเข้ามาทำลายวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของชนบท ทำให้ชนบทสูญเสียตัวตนแบบดั้งเดิม¹¹ แม้ว่าในงานศึกษาของนักวิชาการต่างประเทศหลายเรื่องจะพบว่าผลกระทบของการก่อสร้างถนนในชนบทไทยก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อชนบทในหลายมิติ โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจที่ผลักดันให้ชนบทต้องเข้าไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาเมืองและรัฐบาล* แต่

¹⁰ จรรยา หยุทอง, "การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชนบทภาคใต้ที่ปรากฏในเรื่องสั้นของนักเขียนกลุ่มนาคร," วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2543, หน้า 173.

¹¹ ยงยุทธ ชูแว่น, เรื่องเดียวกัน, หน้า 59-94.

* งานศึกษาเหล่านี้กล่าวถึงผลกระทบที่หลากหลายของการสร้างถนน เช่น การสูญเสียที่ดินของชาวบ้าน มูลค่าที่ดินที่สูงขึ้น แต่กลับสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มนายทุน ความสูญเสียความสามารถในการพึ่งตัวเอง การก่อเกิดธุรกิจการก่อสร้าง อุตสาหกรรม และธุรกิจการเงินที่ชนบทไม่คุ้นเคย (เช่น ธนาคารพาณิชย์) สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สร้างรายได้ให้แก่คนบางกลุ่มในชนบท และคนนอกชนบททั้งสิ้น เช่น Edward L. Block "Accelerated Rural Development: A Counter-Insurgency Program in Northeast Thailand," M.A. Thesis, Northern Illinois University, 1968.; Christer Per Holtsberge, "Effects of a New Feeder Road on Employment and Income Distribution: A Case Study in Thailand," *International Labour Review*, 118/2, (March-April, 1979), pp.237-249.; William J. Klausner, *Reflections on Thai Culture*, (Bangkok: The Siam Society, 1983).; Koichi Mizuno, "Urbanization and Rural Chang-Tambon Om Noi," in *Geography and the Environment in Southeast Asia*, eds., R.D. Hill and Jennifer M. Bray, (Hong Kong: The Hong

นักเขียนชาวใต้ก็มุ่งให้ความสนใจไปที่ตัวตนทางวัฒนธรรมและความเชื่อเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้ในงานบันเทิงคดีของนักเขียนชาวใต้ในช่วงทศวรรษ 2530 ถึงต้นทศวรรษ 2540 จึงให้น้ำหนักกับการวิพากษ์วิจารณ์การศึกษาในระบบโรงเรียนสมัยใหม่ที่ทำให้ชนบทสูญเสียอัตลักษณ์ เด็กในชนบทไม่อาจเชื่อมโยงตัวเองเข้ากับแผ่นดินเกิดได้อีกต่อไป เพราะการศึกษาระบบใหม่สร้างความเป็นอื่นให้แก่พวกเขา

ด้วยความตระหนักถึงความสูญเสียอัตลักษณ์ บันเทิงคดีของนักเขียนชาวใต้ในห้วงเวลานี้จึงไม่ได้มีฐานะเป็นผู้ร่วมวาทกรรมต่อต้านการพัฒนาที่ครอบงำจากศูนย์กลางเท่านั้น แต่ยังเป็นการวิพากษ์อาณานิคมภายในอีกด้วย กล่าวคือเพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชนบทสูญเสียไปอย่างไร นักเขียนชาวใต้ได้พยายามเปิดเผยให้เห็นว่าชนบทใต้ นั้นถูกครอบงำจากศูนย์กลางอย่างไร การครอบงำนั้นๆ ส่งผลถึงความสูญเสียอัตลักษณ์ในลักษณะใดบ้าง ในกรณีนี้จึงอาจกล่าวได้ว่างานบันเทิงคดีของภาคใต้ทำหน้าที่ “วิเคราะห์อาณานิคม (ภายใน)” ไปด้วย¹² พร้อมกันนั้นก็มุ่งสถาปนาอัตลักษณ์ที่มีศักดิ์ศรีเท่าศูนย์กลาง วัฒนธรรมกระแสหลัก หรือเมืองผ่านการให้ความสำคัญกับพื้นฉาก เรื่องเล่ามุขปาฐะ ประวัติศาสตร์ และตัวละครชาวชนบท ลักษณะเช่นนี้เป็นการปฏิเสธความเป็นศูนย์กลางของผู้ครอบงำ และความเป็นชายขอบของผู้ถูกครอบงำ ทำลายเส้นแบ่งระหว่างวัฒนธรรมที่สูงกว่าของผู้ครอบงำและวัฒนธรรมที่ต่ำกว่าและล้าหลังของผู้ถูกครอบงำ และไม่ยอมรับเส้นแบ่งระหว่างวรรณกรรมกับเรื่องเล่ามุขปาฐะ¹³

กลวิธีอย่างหนึ่งในการสถาปนาอัตลักษณ์ที่มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับศูนย์กลางของงานบันเทิงคดีภาคใต้ในช่วงทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา ก็คือทบทวนหรือฟื้นฟูและสร้างอัตลักษณ์พื้นถิ่นได้ขึ้นใหม่ โดยเฉพาะการขบเน้นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมด้วยการแสดงออกถึงสีสันท้องถิ่นที่มีคุณค่า น่าพึงปรารถนา สำหรับทศวรรษ 2520 ถึง 2530 กระแสดังกล่าวนี้ได้รับการต้อนรับอย่างกว้างขวางจากตลาดวรรณกรรมสร้างสรรค์ไทย วิทยุ โทรทัศน์ ศรีจำลอง นักเขียนชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช เจ้าของรางวัลช่อการะเกดเกียรติยศ พ.ศ.2541 เล่าไว้ว่าเขาเขียนเรื่องสั้นแนวพาฝันทั้งในนามจริงและในนามปากกามาตั้งแต่ก่อน พ.ศ.2515 ทว่าไม่เคยเป็นที่รู้จักนอกแควดวง

Kong University Press, 1981), pp.107-144. อ้างถึงใน Chairat Charoensin-o-larn. *Understanding Postwar Reformism in Thailand*, pp.207-214.

¹² Bart Moore-Gilbert, *Postcolonial Theory: Contexts, Practices, Politics*, (London and New York: Verso, 1998), p.8.

¹³ *Ibid*, p.9.

นักเขียนกันเอง แต่เมื่อหันไปเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับหนังตะลุงกลับได้รับการต้อนรับจากผู้อ่านอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ.2515 จนถึงทศวรรษ 2520¹⁴ ด้วยเหตุนี้ ในระยะเวลาเกือบ 2 ทศวรรษนี้ วิทยุญ จึงเป็นที่รู้จักอย่างมากในฐานะนักเขียนที่สะท้อนสีสันภาคใต้อย่างชัดเจนผ่านการเล่าเรื่องนายหนังตะลุงด้วยเรื่องสั้นทั้งสิ้น 34 เรื่อง¹⁵

การก้าวเข้ามาสู่โลกวรรณกรรมของนวนิยายเรื่อง **ลูกอีสาน** เมื่อปี พ.ศ.2521 นับว่าเป็นการเปิดพื้นที่ของวรรณกรรมพื้นถิ่นในโลกวรรณกรรมไทยที่เด่นชัดมากยิ่งขึ้น เพราะนวนิยายเรื่องนี้ได้นำเสนอวิถีชีวิตคนท้องถิ่นอีสานที่ได้ออกมาโลดแล่นในฐานะของตัวเองละครเอก ไม่ใช่ในฐานะของตัวประกอบที่มีบทบาทเพียงเล็กน้อย ลูกอีสานทำให้สังคมรับรู้ถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทย ความสนใจต่อสีสันพื้นถิ่นในสังคมไทยอาจเห็นได้ชัดขึ้นเมื่อนวนิยายเรื่องนี้ได้รับรางวัลดีเด่นในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ปี พ.ศ.2521 และรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียนในปี พ.ศ.2522 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่กระแสของวัฒนธรรมชุมชนกำลังแพร่หลายในประเทศไทย

หลังจากนั้นกระแสของวรรณกรรมประเภทนวนิยายและเรื่องสั้นที่แสดงอัตลักษณ์พื้นถิ่นได้เข้ามาแบ่งพื้นที่ในโลกของวรรณกรรมไทยมากขึ้นเรื่อยๆ ไม่ว่าจะพื้นถิ่นภาคเหนือ ภาคตะวันตก ภาคใต้ หรือภาคอีสาน อาทิ นวนิยายเรื่อง **เจ้าจันทร์หม่อม** ของมาลา คำจันทร์ ที่นำประวัติศาสตร์ของชาวเหนือมานำเสนอ และได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียนในปี พ.ศ.2534 หรืออัตลักษณ์พื้นถิ่นภาคตะวันตก ในเรื่อง **ปลายนาฟ้าเขียว** อัตลักษณ์พื้นถิ่นภาคกลาง ในเรื่อง **มนต์รักทรานซิสเตอร์** และเรื่อง **จากและชีวิต** ของ วัฒน์ วรรลยางกูร อัตลักษณ์พื้นถิ่นภาคอีสานในผลงานของนิมิตร ภูมิตาวร, สังคม เกษขมาลา ยงค์ ยโสธร และอัตลักษณ์พื้นถิ่นภาคใต้ในนวนิยายเรื่อง **ขนาน้อยกลางทุ่งนา** และเรื่อง **ในลิก** ของจำลอง ผึ้งชลจิตร รวมถึงเรื่องสั้นชุด **ก่อกองทราย** ของไพฑูริย์ ธัญญา รวมถึงเรื่องสั้น **หมู่บ้านวิสามัญ** ของประมวล มณีโรจน์ รวมถึงเรื่องสั้น **สะพานขาด** ของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ เป็นต้น

ผลของความเคลื่อนไหวดังกล่าวข้างต้น ก่อให้เกิดกลุ่มวรรณกรรมตามภูมิภาคต่างๆ ขึ้นหลากหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มวรรณกรรมลุ่มเหนือ และดาวเหนือ ในภาคเหนือ กลุ่มวรรณกรรมลำ

¹⁴ วิทยุญ ศรีจำลอง, **พริ้ง พระอภัยเดินโรง**. (กรุงเทพฯ : พุศิจิกา, 2525), หน้าคำนำ.

¹⁵ กองบรรณาธิการ, "วิทยุญ ศรีจำลอง นักเขียนชอกระแสดนตรีวิทยุประจำปี 2541," **ช่อกระแสด** (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2541): 135.

น้ำมูล ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มวรรณกรรมพินิจ กลุ่มเพลงธรรม และองค์การวรรณกรรม ในภาคกลาง และในภาคใต้ก็มีกลุ่มนาครที่เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มต่าง ๆ ของนักเขียนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขต 3 จังหวัดภาคใต้ตอนกลางอันประกอบด้วย นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา เช่น กลุ่มประภาคารทะเลสาบสงขลา กลุ่มเพื่อนวรรณกรรม กลุ่มสถานแสงทอง นักเขียนในกลุ่มเหล่านี้ได้มีความพยายามร่วมมือกันในลักษณะการสร้างเครือข่ายนักเขียนภูมิภาค จัดทำนิตยสารร่วมกัน และวางจำหน่ายในภาคกลาง เพื่อแสดงถึงความมีอยู่ของท้องถิ่นและนักเขียนท้องถิ่นที่มุ่งสร้างสรรค์งานวรรณกรรมแนวแสดงอัตลักษณ์พื้นถิ่น

ปรากฏการณ์นี้ แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเป็นเครื่องมือหนึ่งของนักเขียนชนบทที่ใช้เพื่อการวิพากษ์วิจารณ์การครอบงำจากศูนย์กลาง และสร้างหรือฟื้นฟูอัตลักษณ์ท้องถิ่น ดังกล่าวแล้วว่าลักษณะเช่นนี้คือลักษณะแบบวรรณกรรมหลังอาณานิคม (Postcolonial Literature) ที่มุ่งเปิดเผย และวิพากษ์การครอบงำของเจ้าอาณานิคมที่มีต่อชนบทซึ่งเปรียบเสมือนผู้อยู่ในอาณานิคม โดยเฉพาะการครอบงำทางวัฒนธรรม (Hegemony) ที่ทำให้ผู้ถูกครอบงำสูญเสียอัตลักษณ์พร้อมกันนั้นก็มุ่งมองการดิ้นรนหรือฟื้นฟูอัตลักษณ์ของผู้อยู่ภายใต้อาณานิคมที่แสดงออกผ่านกิจกรรมทางสังคม หรือวิถีชีวิต เช่น การใช้ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี เป็นต้น รวมไปถึงการกลับไปสู่ “รากเหง้า” ทางวัฒนธรรมที่มีอยู่แต่เดิมก่อนรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากผู้ครอบงำ โดยให้ความสำคัญกับ “ภูมิปัญญา” ท้องถิ่นที่ปราศจากอิทธิพลของผู้ครอบงำ¹⁶

ภาคใต้ตอนกลาง หรือชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาประกอบด้วยจังหวัด นครศรีธรรมราช จังหวัดพัทลุง และจังหวัดสงขลา มีพัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมร่วมกันมาเป็นเวลายาวนาน หลักฐานทางโบราณคดีชี้ให้เห็นว่าบริเวณนี้เป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณที่สำคัญแหล่งหนึ่งของภาคใต้ เช่น ชุมชนโบราณบริเวณนครศรีธรรมราชที่ได้พัฒนามาเป็นอาณาจักรตามพรลิงค์ซึ่งเป็นพื้นฐานของการเกิดเมืองนครศรีธรรมราชในเวลาต่อมา¹⁷ หรือทางฝั่งอ่าวไทยที่มีชุมชนโบราณสทิงพระ ซึ่งเป็นพื้นฐานให้เกิดเมืองพัทลุงและเมืองสงขลาในเวลาต่อมา

¹⁶ นพพร ประชากุล, “แนวคิดสกุล”หลังอาณานิคม” (Postcolonialism), ใน *รวมบทความแนวคิดสกุลหลังอาณานิคม*. (กรุงเทพฯ: กลุ่มสตรีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547), หน้า 159.

¹⁷ ธิดา สารระยา, “พัฒนาการของรัฐบาลนครตามพรลิงค์(คริสต์ศตวรรษที่ 6 - 13)” ใน *ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชจากภาษาและวรรณกรรม*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2528), หน้า 9-25.

เมืองนครศรีธรรมราชมีฐานะเป็นเมืองใหญ่และมีอำนาจปกครองหัวเมืองต่างๆ ตลอดทั้งแหลมมลายู อำนาจดังกล่าวนี้สืบเนื่องมาจนถึงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 22 กรุงศรีอยุธยาก็สามารถบั่นทอนความเข้มแข็งของเมืองนครศรีธรรมราชลงได้ และได้จัดส่งขุนนางจากส่วนกลางลงมาปกครองนครศรีธรรมราชและพัทลุงแทนขุนนางท้องถิ่นดั้งเดิม ส่วนเมืองสงขลาก็ได้รับรองชาวมุสลิมเป็นผู้ปกครอง อย่างไรก็ตาม อำนาจของตัวแทนผู้ปกครองจากส่วนกลางก็ถูกอำนาจดั้งเดิมของท้องถิ่นสั่นคลอนอยู่เป็นระยะๆ จนบางครั้งกรุงศรีอยุธยาต้องยอมแต่งตั้งขุนนางท้องถิ่นให้เป็นเจ้าเมือง บางช่วงเวลาเมื่ออำนาจของกรุงศรีอยุธยาอ่อนแอ เจ้าเมืองท้องถิ่นก็ถือโอกาสตั้งตัวเป็นอิสระ

อย่างไรก็ดี ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา ราชธานีก็สามารถแต่งตั้งเจ้าเมืองจากส่วนกลางลงมาปกครองเมืองนครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลาอย่างต่อเนื่อง บรรดาเจ้าเมืองมีความใกล้ชิดกับราชวงศ์และสืบทอดอำนาจกันมาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ ผลจากความเปลี่ยนแปลงนี้ก็คือ เจ้าเมืองซึ่งเป็นตัวแทนจากภาคกลางไม่ค่อยสนใจความเป็นอยู่ของราษฎรมากนัก ซ้ำยังชูดริตภาชีราษฎรกันตามอำเภอใจ เจ้าเมืองและกรมการเมืองมีการแข่งขันกันตั้งคุกเพื่อหารายได้ สิ่งเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านจำนวนมากไม่จำเป็นต้องหลบหนีภาษี เงินค่าราชการ และคดีอาญาออกไปสร้างชุมชนตามป่าเขาตามพื้นที่ชายขอบระหว่างจังหวัด เกิดคดีการต่อต้านรัฐบาลบ้างก็หันไปเป็นโจรผู้ร้าย¹⁸

สถานการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นต่อเนื่องมาจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเกิดการรวมชาติในนามของการปฏิรูปการปกครองเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาลขึ้น บรรดาข้าราชการที่ส่งมาจากส่วนกลางเพื่อทดแทนระบบขุนนางเก่าก็ยังไม่สามารถดูแลราษฎรได้อย่างทั่วถึงเนื่องจากไม่ใช่คนในท้องถิ่น แม้รัฐบาลจะพยายามปรับปรุงการคมนาคมและการศึกษา แต่ในระยะแรก สิ่งเหล่านี้ก็ไม่ได้เข้าถึงราษฎรส่วนใหญ่ การเอาเปรียบของข้าราชการทำให้ราษฎรจำนวนหนึ่งไม่พอใจระบบการปกครอง จนเกิดขุมโจรขนาดใหญ่ขึ้นทั่วไปใน 3 จังหวัดนี้ ในสมัย

¹⁸ ยงยุทธ ชูแว่น, (บรรณารักษ์) การเคลื่อนเปลี่ยนของคตินิยมในบริเวณสามจังหวัดรอบทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2504-2529: ศึกษาจากงานวรรณกรรม, (สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2529), หน้า 6-7.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บางชุมชนโจรประกาศไม่ให้ชาวบ้านติดต่อกับเจ้าหน้าที่บ้านเมือง รวมทั้งห้ามเสียเงินภาษีและค่าราชการอื่นๆ อีกด้วย¹⁹

พื้นฐานทางการเมืองดังกล่าวข้างต้น ได้หล่อหลอมให้ชุมชนรอบทะเลสาบสงขลามีสัตถ์ลักษณะที่แตกต่างไปจากชุมชนอื่นๆ ที่เห็นชัดเจนก็คือคตินิยมในการต่อต้านอำนาจรัฐ มีความพยายามสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กันภายในชุมชน 3 จังหวัดผ่านทางระบบเกลือ-ดอง ระบบเครือญาติ ระบบนักร้อง ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าแม้แต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ.2475 แล้วก็ยังเกิดชุมชนที่เป็นที่รวมตัวของผู้นิการเสียภาษี และหลบหนีคดีอาญาขึ้นในรอยต่อระหว่างจังหวัด ชุมชนเหล่านี้สร้างกลไกการปกครองชุมชนขึ้นมาเอง ยินดีที่จะถูกโคตโคตเดี่ยวจากอำนาจรัฐ จนกระทั่งรัฐขนานนามชุมชนเหล่านี้ว่าเป็นชุมชนโจร หรือชุมชนคอมมิวนิสต์²⁰

ทางด้านลักษณะทางสังคม กล่าวได้ว่าชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มชน 2 กลุ่ม คือกลุ่มชนที่เป็นชาวพื้นเมืองดั้งเดิมที่อยู่ในฐานะไพร่ และกลุ่มชนที่มีฐานะทางสังคมอันได้แก่ข้าราชการ ขุนนาง และพ่อค้า ทั้งหมดอยู่ภายใต้ระบบความเชื่อที่แตกต่างกัน คือพุทธศาสนา ศาสนาอิสลาม และวิถีแบบจีน อย่างไรก็ตามผู้ที่แตกต่างกันเหล่านี้ล้วนอยู่ภายใต้โครงสร้างทางสังคมแบบเดียวกันคือแบบศักดินา จนมาถึงสมัยการรวมชาติในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการคลี่คลายทางสังคมมากขึ้นเพราะการยึดหยุ่นระบบไพร่และระบบทาสลงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2439 เป็นต้นมา

ความหลากหลายของผู้คนต่างชาติ ต่างศาสนา และต่างวัฒนธรรมดังกล่าวทำให้วัฒนธรรมชุมชนรอบทะเลสาบสงขลามีความหลากหลายตามไปด้วย กล่าวคือ แบบชาวไทยพุทธ แบบชาวไทยมุสลิม และแบบชาวจีน ทุกกลุ่มมีวัฒนธรรมที่เด่นชัดเป็นของตนเอง โดยเฉพาะชาวไทยพุทธนั้นเป็นชาวพื้นเมืองเดิมมีวิถีความเชื่อสอดคล้องกันระหว่างพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเก่ากับใหม่อย่างกลมกลืนตลอดมา มีทั้ง

¹⁹ ประมวล มณีโรจน์, "โจรพิทลุง-กรณีตำนานโจรแห่งตำบลคอนทราย: ความแรงของลมฝนย่อมเกี่ยวเนื่องกับเมฆหมอกแห่งอุดมการณ์," *วารสารทักษิณคดี* 4 (มิถุนายน-กันยายน 2537): 60.

²⁰ พิเชฐ แสงทอง, *ประวัติศาสตร์ชุมชนเครื่องในเขตรอยต่อจังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา*, (รายงานการวิจัยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2545), หน้า40.

ศาสนา และความเชื่อเหนือธรรมชาติ เช่น ภูตผี วิญญาณ และบรรพบุรุษ การผสมผสานทางวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ส่งผลให้วิถีชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงน้อยและช้าอย่างมาก²¹

ด้วยเหตุนี้ในเวลาต่อมาชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาจึงมีวัฒนธรรมผสมผสานระหว่างชน 3 กลุ่ม ที่เห็นได้ชัดที่สุดจากจารึกซึ่งพบที่ตำบลสำโรง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ต้องจารึกทั้ง 3 ภาษา คือ ไทย จีน และมลายู (อักษรยาวี) และวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ก็มีการผสมผสานเช่นกัน เช่น อาหาร ภาษา สถาปัตยกรรม การแต่งกาย ความเชื่อ ประเพณี ฯลฯ ประเพณีเหล่านี้มาจากวัฒนธรรมดั้งเดิมในท้องถิ่น วัฒนธรรมอินเดีย วัฒนธรรมทั้งฝ่ายพุทธเถรวาท และอักษริยวาท วัฒนธรรมชวา – มลายู วัฒนธรรมเขมร วัฒนธรรมจีน วัฒนธรรมอินเดียใต้ วัฒนธรรมทมิฬ และศรีลังกา แต่ที่เด่นชัดมากที่สุดได้แก่ วัฒนธรรมไทยพุทธ วัฒนธรรมไทยมุสลิม และวัฒนธรรมไทยจีน²² เมื่อเวลาผ่านไป ความแตกต่างทางวัฒนธรรมเหล่านี้ได้เกิดการผสมกลมกลืนกันมาก ชาวอิสลามในชุมชนลุ่มทะเลสาบจะแตกต่างกับชาวอิสลามใน 3 จังหวัดภาคใต้อย่างเด่นชัด ขณะที่ชาวจีนก็จะเป็นชาวจีนที่สามารถปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมของชาวท้องถิ่นดั้งเดิมได้อย่างกลมกลืนเมื่อเทียบกับชาวจีนในท้องถิ่นอื่นๆ เช่นชาวจีนในจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามัน จนกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมของผู้คนในลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นวัฒนธรรมที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทยพุทธ วัฒนธรรมไทยมุสลิม และวัฒนธรรมไทยจีน จนกลายเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชนในบริเวณนี้มาจวบจนปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี ในทางเศรษฐกิจ การศึกษา และการเมือง 3 จังหวัดในรอบทะเลสาบสงขลาก็ไม่อาจปฏิเสธกระแสความเปลี่ยนแปลงที่ถูกส่งผ่านมาจากส่วนกลางได้ ทั้งนี้การศึกษาแผนใหม่ซึ่งเริ่มขึ้นเมื่อทศวรรษ 2440 กระทั่งพัฒนาเป็นการศึกษาภาคบังคับเมื่อ พ.ศ.2464 เป็นต้นมาก็ได้เปลี่ยนแปลงทัศนคติหลายประการของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา แม้ในช่วงทศวรรษแรกของการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ จะมีผู้คนพยายามหลบเลี่ยงเพราะยังจำเป็นต้องใช้แรงงานของเด็กๆ ในการผลิตอยู่ แต่ตั้งแต่ทศวรรษ 2480 เป็นต้นมา การศึกษาแผนใหม่ก็สามารถโน้มน้าวให้ชุมชนเห็นได้ว่าผู้ที่ได้รับการศึกษาตามแบบนี้จะได้ผลตอบแทนที่ดี เช่น อาชีพข้าราชการ เป็นต้น อันเป็น

²¹ สงบ สงเมือง, การพัฒนาหัวเมืองสงขลาในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2300-2444), (สงขลา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2528), หน้า 72-74.

²² สุวิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์, “ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองสงขลากับต่างเมืองที่ส่งผลต่อผู้คนและวัฒนธรรมในท้องถิ่น” ในการสัมมนาทางวิชาการสงขลาศึกษา: ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองสงขลา, (สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา, 2535), หน้า135.

การเปลี่ยนแปลงสถานภาพจากชาวนาไปเป็นเจ้าของคน การศึกษาแผนใหม่จึงได้รับการยอมรับมากขึ้น พร้อมๆ กับที่แรงงานก็ถูกดึงออกจากชุมชนมากยิ่งขึ้นด้วย

ต่อมาเมื่อรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) ทำให้การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานกระจายไปทั่วทุกภูมิภาคของราชอาณาจักรไทย การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจเกิดขึ้นอย่างจริงจังในภาคใต้ โดยมีเป้าหมายเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน และยกระดับสังคมไทยไปสู่ความทันสมัยแบบตะวันตก การณ์นี้ก็ย่อมส่งผลต่อชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชนและความสัมพันธ์กับภายนอกชุมชนของผู้คนบริเวณนี้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สาธารณูปโภคอย่างเช่น ถนน และการสื่อสาร เป็นช่องทางสำคัญที่ทำให้ชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลามีความใกล้ชิดกับอุดมการณ์ที่เน้นการพัฒนาสู่ความทันสมัยมากขึ้น ขณะที่วิถีการดำรงชีวิตผู้คนต่างก็มีจิตสำนึกแบบทุนนิยมโดยมุ่งสะสมวัตถุยิ่งขึ้น บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาซึ่งแต่เดิมเคยเป็นแหล่งทรัพยากรอุดมสมบูรณ์สามารถหล่อเลี้ยงผู้คนได้เป็นจำนวนมากถูกนโยบายการพัฒนาสู่ความทันสมัยทำลายศักยภาพดังกล่าวลงจนอยู่ในภาวะวิกฤติ ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการพึ่งตัวเองทางเศรษฐกิจของชุมชนบริเวณนั้นลงแทบจะสิ้นเชิง นโยบายมุ่งสู่ความทันสมัยได้ดึงดูดผู้คนให้เข้าทำงานในเมือง ละทิ้งชนบท ความสำคัญในรากเหง้าของคนกับท้องถิ่นจึงค่อยๆ ขาดหายไปทีละน้อย ท้องถิ่นถูกทำให้ "ล้าหลัง" ทั้งในมุมมองของศูนย์กลางและคนในท้องถิ่นเอง

จึงเป็นเรื่องน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่าวรรณกรรมของนักเขียนในชนบทภาคใต้ช่วงทศวรรษ 2520 เป็นต้นมาจนถึงปี พ.ศ.2546 ได้มุ่งเปิดเผยการครอบงำของศูนย์กลางอย่างไร และพยายามสร้างหรือฟื้นฟูอัตลักษณ์ของพื้นถิ่นได้ขึ้นมาเช่นไรบ้าง ที่สำคัญเมื่อต้องปะทะกับความเปลี่ยนแปลงหรือการครอบงำทางวัฒนธรรมที่ยากแก่การแก้ไขเปลี่ยนแปลง อัตลักษณ์พื้นถิ่นที่บันทึกคดีภาคใต้มีความเลือนไหลหรือผันแปรไปอย่างไร ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวรรณกรรมประเภทนวนิยายและเรื่องสั้นภาคใต้ที่แสดงอัตลักษณ์พื้นถิ่นใต้บริเวณ 3 จังหวัดรอบทะเลสาบสงขลา คือ นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา ตั้งแต่ปี พ.ศ.2522-2546 โดยใช้แนวคิดหลังอาณานิคม และมโนทัศน์เรื่องการครอบงำทางวัฒนธรรมและมโนทัศน์เรื่องอัตลักษณ์ซึ่งเป็นมโนทัศน์ที่สำคัญของของแนวคิดหลังอาณานิคมเพื่อเปิดเผยแง่มุมการวิเคราะห์แบบใหม่ในการศึกษาวรรณกรรมไทย อันอาจจะก่อให้เกิดความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าในความหลากหลายทางวัฒนธรรมของไทยเพิ่มขึ้นอีกด้วย

1.2 กรอบความคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

การวิเคราะห์บันเทิงคดีที่แสดงอัตลักษณ์พื้นถิ่นภาคใต้ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยจะใช้กรอบทฤษฎีหลักๆ 3 กรอบทฤษฎีด้วยกัน คือ ทฤษฎีหลังอาณานิคม (Post Colonialism) เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นสถานะ บทบาท และจุดมุ่งหมายของตัวบทบันเทิงคดีภาคใต้ที่ถูกใช้เพื่อการเปิดเผยการครอบงำทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ในชนบทภาคใต้ และการสร้างวรรณกรรมเพื่อการโต้กลับการครอบงำ และสร้างอัตลักษณ์ที่พึงปรารถนาของนักเขียนในท้องถิ่น โดยในส่วนของกรอวิเคราะห์ การครอบงำจะใช้แนวคิดการครอบงำทางวัฒนธรรม (Hegemony) มาศึกษาว่าในวรรณกรรมได้เปิดเผยว่าสถาบันหลักหรือศูนย์กลางอำนาจใช้วิธีการหรือเครื่องมือใดบ้างในการสถาปนาอำนาจนำของตนเองขึ้นมาให้มีคุณค่าหรือมีความหมายเป็นที่ยอมรับของท้องถิ่น สุดท้ายจะใช้แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ (Identity) พิจารณาวรรณกรรมที่พยายามมีบทบาทในการฟื้นฟูหรือรื้อฟื้น ตลอดจนประกอบสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่นภาคใต้ขึ้นมาใหม่เพื่อยืนยันถึงคุณค่าของท้องถิ่นที่มีอยู่ในท้องถิ่นเอง

1.2.1 การวิจารณ์แนวหลังอาณานิคม (Post Colonialism)

การวิจารณ์แนวหลังอาณานิคมปรากฏขึ้นในฐานะพัฒนาการที่สำคัญของทฤษฎีวรรณกรรมในช่วงปลายคริสต์ทศวรรษ 1980 เป็นทฤษฎีที่ได้อิทธิพลมาจากผลงาน *The Wretched of the Earth* ของ Frantz Fanon บทความเรื่อง “Colonialist Criticism” ของ Chinua Achebe และหนังสือเรื่อง *Orientalism* ของ Edward Said²³ ทฤษฎีนี้มุ่งโจมตีการอ้างความเป็นสากลของศิลปะและวรรณกรรมที่ยึดยุโรปเป็นศูนย์กลาง เพราะการอ้างนี้เป็นการเบียดขับให้วัฒนธรรมที่ไม่ใช่ตะวันตกกลายเป็นวัฒนธรรมชายขอบ หนังสือ *Orientalism* ของ Said มีอิทธิพลเป็นอย่างยิ่งในการตีแผ่การแสดงภาพตัวแทนตะวันออกอย่างมีอคติของนักเขียนตะวันตก โดยสร้างภาพตัวแทนว่าตะวันออกอยู่ในฐานะ “ความเป็นอื่น” ที่ด้อยกว่า ความเป็นมนุษย์ที่ทารุณโหดร้าย และเป็นโรคภัยมากในกาม²⁴ ซึ่งแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับชาวตะวันตก

การวิจารณ์แนวหลังอาณานิคมมักจะมุ่งวิเคราะห์ 2 ลักษณะที่ควบคู่กันเสมอ คือ สนใจการสร้างภาพตัวแทนคนที่ไม่ใช่ชาวยุโรปในวรรณกรรมตะวันตกที่เขียนขึ้นในยุคอาณานิคม พร้อมกันนั้นก็ให้ความสำคัญกับงานที่เขียนขึ้นมาจากวัฒนธรรมที่ไม่ใช่ยุโรป โดยเฉพาะงานเขียนจาก

²³ K.M. Newton, *Twenty-Century Literary Theory: A Reader*, (Hong Kong: Macmillan Press, 1988), p.283.

²⁴ Ibid.

ประเทศที่เคยตกอยู่ภายใต้อาณานิคมของชาติตะวันตก²⁵ ทั้งนี้ ความสนใจประการแรกก็เพื่อเปิดเผยให้เห็นว่าประเทศเจ้าอาณานิคมสร้างภาพตัวตนของตนเองขึ้นมาจากความเป็นอย่างอื่น ภายใต้อาณานิคมอย่างไร และประการหลังเพื่อตอบคำถามว่าวรรณกรรมของประเทศใต้อาณานิคมได้ทำหน้าที่เปิดเผยการครอบงำ ตอบโต้ และสร้างอัตลักษณ์ของตนเพื่อต่อสู้กับความไร้ตัวตน ตลอดจนความเป็นมนุษย์ของพวกเขาในมุมมองของคนและงานเขียนตะวันตกอย่างไร โดยขั้นตอนการวิเคราะห์ที่สำคัญขั้นตอนหนึ่งก็คือพิจารณาการดิ้นรนหรือฟื้นอัตลักษณ์ของประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมที่แสดงออกผ่านกิจกรรมทางสังคม หรือวิถีชีวิต เช่น การใช้ภาษา ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี เป็นต้น รวมไปถึงการกลับไปสู่ “รากเหง้า” ทางวัฒนธรรมที่มีอยู่แต่เดิมก่อนรับอิทธิพลตะวันตก หรือการให้ความสำคัญกับ “ภูมิปัญญา” ท้องถิ่นที่ปราศจากอิทธิพลของผู้ครอบงำ

ทฤษฎีหลังอาณานิคมเป็นผลมาจากการตระหนักถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างคนสองกลุ่ม คือกลุ่มผู้ครอบงำ ซึ่งมักจะเป็นประเทศตะวันตก และกลุ่มผู้ถูกครอบงำ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศในเอเชีย แอฟริกา²⁶ ทฤษฎีนี้จึงสัมพันธ์กับการเมืองและประวัติศาสตร์อย่างแน่นแฟ้น จุดมุ่งหมายของแนวคิดหลังอาณานิคมคือการอธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างตะวันตกและตะวันออกในฐานะผู้ครอบงำ และผู้ถูกครอบงำ (ตามลำดับ) โดยการวิพากษ์และถอดรื้อการครอบงำทุกๆ ด้านที่ตะวันตกมีต่อตะวันออก นักวิชาการในยุคหลังอาณานิคมมองว่า ความรู้ของตะวันตกที่ผลิตสร้างขึ้นมัล้วนเพื่อตอบสนองผลประโยชน์ของตะวันตกเอง อัตลักษณ์ของตะวันตกเป็นผลมาจากการสร้างความรู้เกี่ยวกับตะวันออก ความรู้เช่นนี้กดทับและปิดกั้นความรู้ของชนชาติอื่นที่ไม่ใช่ตะวันตกให้กลายเป็นความรู้ชายขอบ ด้อยค่า และเชื่อถือไม่ได้ ที่สำคัญตะวันตกยังทำหน้าที่ในการสถาปนาความรู้เหล่านั้นให้กลายเป็นความรู้สากล เพื่อยกระดับมาตรฐานความรู้และตัวตนของตะวันตกให้สูงขึ้นกว่าตัวตนของชนชาติอื่นๆ อีกด้วย

การวิจารณ์แบบหลังอาณานิคมนอกจากจะตั้งคำถามต่อการครอบงำจากองค์ความรู้ของตะวันตกแล้ว ยังมุ่งเปิดเผยและถอดรื้อให้เห็นถึงวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมก่อนที่ประเทศอาณานิคมจะ

²⁵ Ibid.

²⁶ Moore-Gilbert, Bart, *Postcolonial Theory*, p.152-184.

ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของเจ้าอาณานิคม พร้อมทั้งมุ่งมองข้อผูกมัดของผู้ที่ตกอยู่ในฐานะเป็นรอง เพื่อแสดงให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรม และความไม่เท่าเทียมกัน ดังนั้นการวิจารณ์แบบหลังอาณานิคมจึงชี้ให้เห็นว่าไม่เพียงแต่ยุโรป ตะวันตก หรือประเทศที่ดำรงตนเป็นเจ้าอาณานิคมจะมีอำนาจอย่างมั่นคงอยู่บนการเอารัดเอาเปรียบ การดักตวงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม และความมั่นคงของสังคมอื่นๆ ที่ตกอยู่ในฐานะอาณานิคมทั่วโลกเท่านั้น แต่วัฒนธรรม การเมือง และประวัติศาสตร์ของประเทศเจ้าอาณานิคมเหล่านี้ล้วนตั้งอยู่บนฐานของการหลงตนเอง ดูหมิ่นดูแคลนทางวัฒนธรรม และเหยียดหยามผู้อื่นทั้งเชื้อชาติและสีผิว พร้อมทั้งปฏิเสธ และปิดกั้นโดยการไม่ยอมรับตัวตนของความเป็นอื่นของผู้ที่ตกเป็นอาณานิคม

นอกจากนั้นแนวคิดหลังอาณานิคมยังเปรียบเทียบเสมือนการอ่านประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ต่อเนื่องระหว่างความสัมพันธ์แบบจักรวรรดินิยมกับลัทธิอาณานิคมเสียใหม่ โดยแนวคิดแบบจักรวรรดินิยมนั้น ตะวันตกจะเป็นเพียงผู้ได้รับผลประโยชน์จากดินแดนที่ครอบครอง แต่เมื่อพัฒนามาเป็นระบบอาณานิคม ตะวันตกได้ดำรงตนเป็นผู้ปกครองและจัดการสังคม การเมือง วัฒนธรรมในฐานะของผู้มีอารยธรรมเหนือกว่า

ทฤษฎีนี้เห็นว่าแม้ในยุคที่การล่าอาณานิคมสิ้นสุดลง ประเทศที่เคยตกเป็นอาณานิคมซึ่งอยู่ในอัฟริกา เอเชียจะได้รับเอกราชแล้วก็ตาม แต่ร่องรอยของการถูกครอบงำก็ยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะการครอบงำทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นรูปแบบที่ซับซ้อนละเอียดอ่อนมากขึ้น เช่น การเหยียดหยามทางเชื้อชาติ (racism) ปัญหาอัตลักษณ์ (identity) การพลัดถิ่น (displacement) ดังนั้นการสลายตัวของลัทธิอาณานิคม มิได้หมายถึงการสิ้นสุดการกดขี่และครอบงำ²⁷ เพียงแต่เปลี่ยนรูปแบบของการครอบงำที่ลึกซึ้งและรู้เท่าทันได้ยากยิ่งขึ้นเท่านั้น

แม้ว่าทฤษฎีหลังอาณานิคมจะก่อกำเนิดขึ้นในบริบทประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประเทศอาณานิคมตะวันตก และประเทศในเอเชียหรืออัฟริกา แต่ก็สามารถนำมาปรับใช้กับบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเมืองศูนย์กลางกับชนบทหรือดินแดนชายขอบในดินแดนของประเทศเดียวกันได้ ดังเช่น ธงชัย วินิจจะกุล เคยใช้เป็นกรอบวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐศูนย์กลางผู้สถาปนาวาทกรรมความเป็นไทย กับท้องถิ่น โดยเฉพาะกับ

²⁷ ธีระ นุชเปี่ยม, *ความคิดหลังอาณานิคมกับมนุษยศาสตร์*. (เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง วรรณกรรมโพสต์โคโลเนียลนานาชาติ ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วันที่ 25-26 มิถุนายน 2546), น. 1.

พื้นที่บริเวณ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งมีคนเชื้อสายมลายูมุสลิมอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น²⁸ ซึ่งอาจเรียกว่ามีการกดขี่ ปกครอง และสถาปนาอำนาจนำของฝ่ายหนึ่งกับชนบทหรือพื้นที่ชายขอบ ซึ่งตกเป็นเป้าหมายของการครอบงำอีกฝ่ายหนึ่ง หรือเรียกได้ว่าเป็นอาณานิคมภายใน โดยรัฐส่วนกลางที่มีอำนาจมากกว่ามีบทบาทเช่นเดียวกับประเทศเจ้าอาณานิคมที่จะครอบงำสำนึกของคนในภูมิภาคให้อยู่ในกรอบของความเป็น "ชาติ" ดังเช่นที่ปรากฏอยู่ในหลายประเทศ เช่น ในประเทศออสเตรเลียระหว่างชาวออสเตรเลียซึ่งมีบทบาทเป็นเจ้าของวัฒนธรรมศูนย์กลางหรือกระแสหลักของชาติ กับชาวอะบอริจินซึ่งเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิม หรือในประเทศอังกฤษที่มีกระแสวัฒนธรรมหลักของชาวอังกฤษที่ครอบงำวัฒนธรรมของชาวไอริช เวลส์ และสก็อตต์²⁹

ลักษณะการปกครองแบบอาณานิคมภายในปรากฏอย่างชัดเจนในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เริ่มเกิดนโยบายจัดการปกครองแบบรวมศูนย์ เพื่ออ้างสิทธิเหนือดินแดนต่างๆ แก่ประเทศนักล้าอาณานิคมตะวันตก ซึ่งขณะนั้นได้แก่อังกฤษและฝรั่งเศส เครื่องมือที่สำคัญในการนั้นนอกจากจัดการปกครองแบบใหม่ การเขียนแผนที่ และการรวบรวมองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์แล้ว ก็คือการปรับเปลี่ยนคนด้วยนโยบายการศึกษาแบบใหม่ เพราะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าการศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติจึงจัดให้มีโรงเรียนที่สอนภาษาไทยเป็นภาษาทางการขึ้นในปี พ.ศ.2446³⁰ ยังผลให้การเรียนในระบบดั้งเดิมที่มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดและพระสงฆ์เปลี่ยนแปลงไป การศึกษาแบบใหม่นี้ แม้ว่าในระยะแรกๆ จะใช้วัดเป็นโรงเรียนอยู่ แต่ครูผู้สอนก็เริ่มเปลี่ยนจากพระสงฆ์เป็นฆราวาส ซึ่งการศึกษานี้เองที่เริ่มต้นสถาปนา "ภาษากลาง" ซึ่งเป็นภาษาในแบบแผนการสื่อสารของเมืองหลวงให้กลายเป็นภาษาหลัก หรือเป็นภาษาประจำชาติในเวลาต่อมา

1.2.2 การครอบงำทางวัฒนธรรม (Hegemony)

ในวงวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ไทย มีผู้แปล Hegemony เป็นภาษาไทยที่แตกต่างกัน เช่น วิฑูรย์กิงภาคภาษาไทยเรียกว่า "การครองความเป็นเจ้า" สุรพงษ์ ชัยนาม

²⁸ ธงชัย วินิจจะกุล, "เรื่องเล่าจากชายแดน," ใน สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ), *รัฐปัตตานีใน "ศรีวิชัย"* เก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2547), หน้า 1-30.

²⁹ Bill Ashcroft, Gareth Griffiths and Helen Tiffin. *The Empire Writes Back*. (New York : Routledge, 1989), p 32.; Smith, Anthony, *Nationalism and Modernism*, p.58-59.

³⁰ สวัสดิ์ อ่องสกุล, *วัฒนธรรมและการเมืองล้านนา*, (กรุงเทพฯ : ดันอ้อแกรมมี, 2539), หน้า 410.

เรียกว่า "การครอบความเป็นใหญ่"³¹ กาญจนา แก้วเทพ เรียกว่า "การครอบครองฐานะที่เหนือกว่า"³² ธงชัย วินิจจะกุล เรียกว่า "การครอบงำเป็นใหญ่"³³ ส่วน เกษียร เตชะพีระ และชนิดา ชิตบัณฑิตย เรียกว่า "อำนาจนำ"³⁴ อย่างไรก็ตาม ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้คำว่า "การครอบงำทางวัฒนธรรม" เนื่องจากเห็นว่าเป็นคำที่แสดงให้เห็นถึง "กระบวนการ" ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ฝ่ายหนึ่งพยายามมีเหนืออีกฝ่ายหนึ่งที่มีความเคลื่อนไหว และส่งผลในเชิงลึก คือในระดับวัฒนธรรมต่อผู้ที่ถูกครอบงำ

คำๆ นี้เริ่มเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในแวดวงการเมืองระหว่างประเทศจากการที่จีนในสมัยเหมา เจ๋อตง วิพากษ์วิจารณ์สหภาพโซเวียตว่าดำเนิน "ลัทธิครอบความเป็นเจ้า" กล่าวคือแม้ไม่ถึงกับเป็นจักรวรรดินิยมแบบอเมริกา แต่ก็มีอำนาจมากและพยายามเข้าไปกำกับบงการกิจการในประเทศอื่นๆ โดยการแทรกแซงทางการเมือง*

การครอบงำทางวัฒนธรรมเป็นคำสำคัญคำหนึ่งของการวิจารณ์แนวหลังอาณานิคมเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1930 โดยอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci)

³¹ เกษียร เตชะพีระ, "อำนาจนำ," มติชนรายวัน (12 ตุลาคม 2550): 6.

³² หลุยส์ อัลธุสแซร์, *อุดมการณ์และกลไกของรัฐทางอุดมการณ์*, กาญจนา แก้วเทพ (แปล), (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 57.

³³ ธงชัย วินิจจะกุล, "เรื่องเล่าจากชายแดน," อ้างแล้ว, หน้า 23.

³⁴ ดุโน เกษียร เตชะพีระ, "อำนาจนำ," มติชนรายวัน (12 ตุลาคม 2550): 6. และชนิดา ชิตบัณฑิตย, *โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจนำในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2550), หน้า 16.

* เกษียร เตชะพีระ, "อำนาจนำ," มติชนรายวัน (12 ตุลาคม 2550): 6. เกษียรยังได้ระบุว่ามีการใช้คำในวิชาการเมืองระหว่างประเทศ โดยหมายถึงการจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หรือการสถาปนาโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมือง อันจะทำให้ประเทศที่มาเข้าร่วมหรือสยบยอมรู้สึกว่ามันได้ประโยชน์ เช่น กรณีโครงการ GSP ที่อเมริกาให้สิทธิพิเศษแก่บางประเทศให้ส่งสินค้าเข้าไปขายในตลาดอเมริกาได้โดยไม่ต้องเสียภาษีศุลกากร แลกเปลี่ยนกับการที่ประเทศนั้นๆ ยอมโอนอ่อนผ่อนตามข้อเรียกร้องบางอย่างซึ่งเอื้อประโยชน์แก่กลุ่มผลประโยชน์อเมริกัน เช่น ให้ปราบเทปผี ซีดี ดีวีดีเถื่อน หรือให้เคารพสิทธิบัตรยาราคาแพง เป็นต้น

ปัญญาชนมาร์กซิสต์ชาวอิตาลี³⁵ ซึ่งใช้คำๆ นี้มาตั้งแต่ปลายคริสต์ทศวรรษ 1920 ในงานเขียนเรื่อง *Notes on the Southern Question* โดยกรัมซีได้เริ่มต้นสืบสาวว่าเหตุใดชนชั้นนำจึงสามารถทำให้ผลประโยชน์ของตนกลายเป็นที่สนใจของสังคม³⁶ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือกรัมซีตั้งคำถามว่าด้วยวิธีการใดที่ชนชั้นนำสามารถทำให้ผลประโยชน์ของตนดูเหมือนจะเป็นสิ่งเดียวกับผลประโยชน์ของสังคม มโนทัศน์ว่าด้วยการครอบงำทางวัฒนธรรมทำให้พบคำตอบก็คืออำนาจที่เอื้อให้ชนชั้นนำสามารถทำให้ชนชั้นอื่นๆ เชื่อว่าประโยชน์ของชนชั้นนำคือประโยชน์ของชนชั้นอื่นๆ ด้วยทั้งหมด อำนาจนี้ไม่ใช่เกิดจากการผลักดันหรือบังคับด้วยกำลัง อีกทั้งยังไม่จำเป็นต้องโน้มน้าวหรือล่อหลอกใดๆ แต่โดยการใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจ การศึกษา และสื่อสารมวลชน เพื่อการเปลี่ยนอุดมการณ์และเปลี่ยนวัฒนธรรม อันเป็นการเปลี่ยนแปลงระดับลึกซึ่งจะทำให้ผลประโยชน์ของชนชั้นนำถูกนำเสนอต่อสังคมในฐานะผลประโยชน์สามัญธรรมดาและยอมรับได้³⁷ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การครอบงำทางวัฒนธรรมสร้างการยอมรับในระดับอุดมการณ์และระดับวัฒนธรรม อันเป็นนัยบ่งบอกถึงการสร้างสำนึกที่ยึดมั่น “ว่ามีความเป็นจริงบางอย่างที่รู้สึกว่าเป็นของจริงแท้ (*a sense of absolute reality*) จริงแบบที่ไม่ต้องตั้งคำถามอีก เพราะเชื่อและปฏิบัติความจริงแท้/ของจริงแท้เหล่านั้นอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน”³⁸

การครอบงำทางวัฒนธรรมที่ส่งผลลึกซึ่งไปถึงสำนึก และอุดมการณ์ ในความหมายของกรัมซีจึงเป็น “ภาวะทางจิตใจ” ของการยอมรับระเบียบทางสังคม-การเมืองหรือสาระสำคัญของระเบียบนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นการยอมรับอย่างรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม³⁹ ด้วยเหตุนี้การครอบงำทางวัฒนธรรมจึงเป็นการกระทำต่อภายในจิตใจหรือสำนึกของความเป็นตัวตนของผู้คน และเข้ามาสัมพันธ์กับมโนทัศน์เรื่องอัตลักษณ์ด้วย เพราะการครอบงำทางวัฒนธรรม “จะเข้ามาอยู่ข้างในตัวเรา...ค่อยๆ เข้ามาสัมผัส ตกตะกอน พอกลืน ก่อตัวเป็นชั้นๆ จนกลายเป็นช่วงชั้นความคิด ความ

³⁵ Bill Ashcroft, Gareth Griffiths and Helen Tiffin, *Key Concepts in Post-Colonial Studies*, (London and New York: Routledge, 1999), p.116.

³⁶ Bill Ashcroft, Gareth Griffiths and Helen Tiffin, *Key Concepts in Post-Colonial Studies*, p.116.

³⁷ Ibid, pp.116-117.

³⁸ เกษียร เตชะพีระ, เรื่องที่อ้างแล้ว, หน้า 16.

³⁹ Joseph V. Femia, *Gramsci's Political Thought: Hegemony, Consciousness and the Revolutionary Process*, (Oxford: Clarendon Press, 1987), p.37.

ศรัทธาต่างๆ ในตัวเรา เช่น สำนึกของการเป็นคนไทย ความรักนวลสงวนตัวของการเป็นผู้หญิง”⁴⁰ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คืออำนาจของการครอบงำทางวัฒนธรรมของชนชั้นนำสามารถหล่อหลอมอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมครอบงำ โดยที่ปัจเจกบุคคลไม่รู้ตัว ยังรู้สึกว่าเป็นเรา”

การที่มโนทัศน์เรื่องการครอบงำทางวัฒนธรรมของกรัมซีเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นคำสำคัญของการวิจารณ์แนวหลังอาณานิคมเป็นเพราะมโนทัศน์นี้มุ่งอธิบายสาเหตุที่ประชาชนยังคงดำเนินชีวิตอยู่ได้ การเอาตัวเขาเปรียบของชนชั้นนำ* กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็ได้ว่า มโนทัศน์ว่าด้วยการครอบงำทางวัฒนธรรมในฐานะคำสำคัญของการวิจารณ์แนวหลังอาณานิคมได้เข้ามาเปิดเผย/เปิดโปงกลวิธีหรือยุทธศาสตร์ของการครองความเหนือกว่าของกลุ่มชนชั้นนำกับชนชั้นอื่นๆ ซึ่งในงานวิจัยนี้จะเน้นพิจารณาระหว่าง “วัฒนธรรมกระแสหลัก” หรือ “ศูนย์กลาง” (ที่มีรัฐบาล เจ้าหน้าที่รัฐ สถาบันของรัฐ และเมืองเป็นตัวแทน) กับ “ชนบทภาคใต้” ที่ดับทวารวัฒนธรรมได้พยายามสร้างและนำเสนอไว้

มโนทัศน์เรื่องการครอบงำทางวัฒนธรรมของกรัมซีก่อรูปขึ้นมาจากข้อเสนอที่ว่าภายในสังคมที่มีเสถียรภาพ ดูสงบเรียบร้อยนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์หรือการผูกมัดที่มีพลังเพียงพอที่จะขัดขวางการแบ่งแยกและการแตกแยกที่อาจจะเกิดขึ้นมาจากผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันของกลุ่มคนหรือชนชั้นที่แตกต่างกัน ยุทธศาสตร์หรือการผูกมัดนี้จะต้องสัมพันธ์กับบางสิ่งบางอย่าง เช่น บุคคล ความเชื่อ คุณค่า สถาบัน เป็นต้น⁴¹ ด้วยเหตุนี้ “ศูนย์กลาง” จึงเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นสำหรับการวิเคราะห์การครอบงำทางวัฒนธรรม⁴² เอ็ดวาร์ด ซิลส์ เห็นว่าความจำเป็นนี้เกิดขึ้นเพราะศูนย์กลางเป็นที่มาของฐานะและมาตรฐานทางศีลธรรมในการจัดสรรผลประโยชน์⁴³

⁴⁰ เกษียร เตชะพีระ, เรื่องที่อ้างแล้ว, หน้า 16.

* กรัมซีตระหนักชัดถึงอำนาจของการครอบงำทางวัฒนธรรมมากที่สุดและทำให้เขาเริ่มต้นศึกษาเรื่องนี้อย่างจริงจังก็คือกรณีที่มีมวลชนยังคงอยู่ในภาวะกดขี่ขูดรีดและไม่ปฏิบัติภายหลังเหตุการณ์ปฏิวัติรัสเซีย ในปี ค.ศ.1917 ดู ชินดา ชิตบัณฑิตย์, โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจนำในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, หน้า16-17.

⁴¹ Joseph V. Femia, Gramsci's Political Thought: Hegemony, Consciousness and the Revolutionary Process, p.39.

⁴² Ibid, p.39.

⁴³ Ibid, p.39.

ผู้วิจัยใช้มโนทัศน์เรื่องการครอบงำทางวัฒนธรรมวิเคราะห์บันทึกเชิงคดีภาคใต้เพื่อแสดงให้เห็นว่า ตัวบทวรรณกรรมและนักเขียนชาวใต้ตระหนักถึงการครอบงำทางวัฒนธรรมที่ศูนย์กลางมีต่อชนบทเพียงไร และพยายามเปิดเผยการครอบงำนั้นด้วยวิธีการขบขันหรือสร้างภาพในเชิงสัจนิยมเพื่อสร้างความรู้สึกให้ผู้อ่านร่วมรู้สึกถึงผลเสียหาย ความอ่อนแอ และการสูญเสียอัตลักษณ์ของชนบท

ขณะเดียวกัน มโนทัศน์เรื่องการครอบงำทางวัฒนธรรมก็ยังช่วยให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า อำนาจของการครอบงำทางวัฒนธรรมที่ศูนย์กลางมีต่อชนบทนั้นเป็นไปอย่างลึกซึ้งจนไม่อาจแก้ไขได้ (เพราะส่วนหนึ่งเป็นอำนาจที่ครอบงำอัตลักษณ์ของนักเขียนเองอยู่ด้วย) จึงเกิดการตอรองระหว่างการครอบงำทางวัฒนธรรมจากศูนย์กลางกับความพยายามสร้างอำนาจแก่ท้องถิ่น ในแง่นี้ อัตลักษณ์ท้องถิ่นภาคใต้ที่วรรณกรรมเสนอจึงมีทั้งความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง และเลื่อนไหล/ยอกย้อน

1.2.3 อัตลักษณ์ (Identity)

อัตลักษณ์เป็นมโนทัศน์สำคัญของโลกร่วมสมัย เป็นผลพวงมาจากลัทธิล่าอาณานิคม การอพยพย้ายถิ่น โลกาภิวัตน์ และการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา⁴⁴ ในสังคมไทย สาเหตุหนึ่งของการเกิดขึ้นของวรรณกรรมแสดงอัตลักษณ์พื้นถิ่นเป็นผลจากความล้มเหลวของการพัฒนาแผนใหม่ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในชนบทระหว่างทศวรรษ 2500-2520 แม้ว่าในช่วงกลางทศวรรษ 2520 ถึงทศวรรษ 2530 คำว่าอัตลักษณ์จะยังไม่เป็นที่แพร่หลายเท่ากับคำว่าเอกลักษณ์ ที่หมายถึงลักษณะโดดเด่นเฉพาะที่แตกต่างจากสิ่งอื่นๆ แต่แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนซึ่งแพร่หลายเป็นอย่างมากในช่วงเวลานั้นก็มีมโนทัศน์หลักอยู่ที่การรื้อฟื้น หรือทำให้อัตลักษณ์ท้องถิ่นเป็นที่ประจักษ์เพื่อนำเสนอเป็นทางเลือกใหม่ของการวางนโยบายพัฒนา⁴⁵

ปัญหาเรื่องอัตลักษณ์กลายเป็นคำถามสำคัญในโลกยุคหลังสมัยใหม่ เป็นผลมาจากการที่ยุคต้นสมัยใหม่เกิดการอพยพเคลื่อนย้าย ตลอดจนผลของลัทธิล่าอาณานิคม เช่น การค้าทาส การตั้งถิ่นฐานนอกตะวันตกของคนผิวขาว และภาวะสงคราม สถานการณ์เหล่านี้ก่อให้เกิดการปะทะกันทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ขณะที่วัฒนธรรมของคนผิวขาวพยายามที่จะครอบงำ และสร้าง

⁴⁴Weedon, Chris, *Identity and Culture of Difference and Belonging*. (New York: Open University Press, 2004), pp.1-2.

⁴⁵ดูรายละเอียดใน ยุคตี มุกดาวิจิตร, *อ่านวัฒนธรรมชุมชน: วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์นิพนธ์แนววัฒนธรรมชุมชน*, กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน, 2548.

ความเป็นอื่นให้แก่ตนเองเพื่อยกระดับตัวเองให้อยู่ในฐานะผู้เหนือกว่า จึงอาจกล่าวได้ว่าลัทธิ
ล่าอาณานิคมเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ก่อให้เกิดการตระหนักถึงปัญหาอัตลักษณ์⁴⁶ และกลายเป็น
มโนทัศน์หลักของทฤษฎีหลังอาณานิคมในเวลาต่อมา

โดยพื้นฐานแล้ว อัตลักษณ์เป็นความแตกต่างของคนหนึ่งกับคนอื่น ๆ เป็นสิ่งที่จะทำให้
รู้จักตำแหน่งแห่งที่ของตนเองซึ่งเป็นแก่นสำคัญของความเป็นตัวตน ด้วยเหตุนี้เมื่อกล่าวถึง
อัตลักษณ์จึงไม่อาจพิจารณาโดยไม่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์⁴⁷ หรือแยกอัตลักษณ์ออกจาก
บริบทอื่น ๆ เพราะอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสังคมและพื้นที่ทางวัฒนธรรม ก่อตัวขึ้นโดยผ่าน
การปฏิสังสรรค์ของบุคคลต่อสังคมและบุคคลอื่น ๆ จึงเป็นความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลให้นิยามตนเอง
ภายหลังการปะทะสังสรรค์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตนเอง และการที่คนอื่นมอง
เรา ในขณะที่เดียวกันสำนึกในอัตลักษณ์ก็จะกลายเป็นสิ่งกำหนดการแสดงออกและความรู้สึกนึก
คิดของคนเราด้วยเช่นกัน⁴⁸ บุคคลหรือท้องถิ่นหนึ่ง ๆ จึงสามารถมีอัตลักษณ์ที่เลื่อนไหลทับซ้อน
ริชาร์ด เจนกินส์ กล่าวว่าอัตลักษณ์มิใช่สิ่งที่มีอยู่แล้วในตัวของมันเองหรือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับ
คนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสอดคล้อง
กับการให้ความหมายของปีเตอร์ เบอร์เจอร์ และโทมัส ลัคแมน ที่ว่าอัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นโดย
กระบวนการทางสังคม ครั้นเมื่อตกผลึกแล้วอาจจะมี ความคงที่ ปรับเปลี่ยน หรือแม้กระทั่งเปลี่ยน
รูปแบบไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก⁴⁹

ความเปลี่ยนแปลงของแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์นั้น สุรเดช โชติอุดมพันธ์ ระบุว่า เป็น
ผลกระทบของแนวคิดเรื่องวาทกรรม (discourse) และการนำเสนอภาพแทน (representation)
สองแนวคิดนี้ทำให้จากเดิมที่เคยมองว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งตายตัว ไม่แปรเปลี่ยน เป็นสิ่งที่ดำเนินไป
อย่างมั่นคงควบคู่กันไปกับการดำรงชีวิต มาสู่แนวคิดที่ว่าอัตลักษณ์ขึ้นอยู่กับบริบทเวลาและสถานที่
เป็นสิ่งที่แปรเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์รอบข้างและแง่มุมที่หลากหลาย เช่น ชนชั้น ฐานะทาง

⁴⁶ Weedon, Chris, *Identity and Culture of Narratives Difference and Belonging*, p.3.

⁴⁷ Weeks, J. "The Value of Difference," in J.Rutherford (ed.) *Identity, Community, Culture, Difference*, (London: Lawrence and Wishart, 1990) อ้างถึงใน Weedon, Chris, *Identity and Culture of Narratives Difference and Belonging*, p.1.

⁴⁸ Poole, Ross. *Nation and Identity*. (London: Routledge, 1999), p.61.

⁴⁹ ประสิทธิ์ ลิปรีชา, "การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง". *วาทกรรมอัตลักษณ์*.
กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547), น.33.

สังคม เพศสถานะ เพศสรีระ อายุ และอุดมการณ์ทางการเมือง⁵⁰ สิ่งเหล่านี้เชื่อมโยงกับวาทกรรมของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ยังผลให้เกิดการเปิดกว้างทางแนวคิดมากยิ่งขึ้น กระบวนการสร้างและนำเสนออัตลักษณ์จึงค่อยๆ เคลื่อนมาเป็นศูนย์กลางของการศึกษาอัตลักษณ์อย่างชัดเจนมากขึ้น เพราะพื้นฐานความคิดที่ว่าอัตลักษณ์คือความสัมพันธ์ ดังนั้นอัตลักษณ์จึงเป็นผลของการสรรหา "ความแตกต่าง" (difference) ระหว่าง "ความเป็นตัวตน" และ "ความเป็นอื่น"⁵¹

ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยมองเห็นว่าประเด็นเรื่องอัตลักษณ์เป็นใจกลางสำคัญของงานบันเทิงคดีภาคใต้ในช่วงปี พ.ศ.2522- พ.ศ.2546 เพราะนักเขียนตระหนักถึงอำนาจและความล้มเหลวของวาทกรรมการพัฒนาจากศูนย์กลางอำนาจรัฐในช่วงทศวรรษ 2500-2520 ผลิดขึ้นเพื่อเปลี่ยนแปลงชนบท ในฐานะผู้ร่วมสร้างวาทกรรมต่อต้านการพัฒนาดังกล่าว นักเขียนชาวใต้ได้พยายามเปิดเผยให้เห็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ใต้ที่ถูกครอบงำโดยวัฒนธรรมกระแสหลักหรือศูนย์กลางอำนาจรัฐ พร้อมกันนั้นก็ได้สร้าง รื้อฟื้น และปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ท้องถิ่นภาคใต้ขึ้นมาใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับท้องถิ่นในบริบทสังคมไทย

1.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การเคลื่อนเปลี่ยนของคตินิยมในบริเวณสามจังหวัดรอบทะเลสาบสงขลาพ.ศ.

2504-2529: ศึกษาจากงานวรรณกรรม ของ ยงยุทธ ชูแว่น

ยงยุทธ ชูแว่นศึกษาโดยใช้ข้อมูลจากวรรณกรรมพื้นบ้าน (ทั้งในรูปแบบของนิทาน เพลงกล่อมเด็ก ภาษิต และการละเล่น ฯลฯ) และวรรณกรรมปัจจุบันประเภทนวนิยายและเรื่องสั้นที่เขียนขึ้นโดยคนในท้องถิ่นและเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสามจังหวัด (พัทลุง นครศรีธรรมราช และสงขลา) ผลการวิจัยพบว่าประชาชนในบริเวณสามจังหวัดรอบทะเลสาบสงขลามีคติชีวิตที่คล้ายคลึงกันมาก และในช่วงเวลา 25 ปีที่ผ่านมาคตินิยมได้เคลื่อนเปลี่ยนไปจากเดิม ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 1-5 ผู้วิจัยมองว่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นเป็นการพัฒนาที่รวดเร็ว ผิดสัดส่วน และยังเป็นการก้าวกระโดดครั้งใหญ่ที่ขาดความพร้อมทางพื้นฐานของสังคม ทำให้การพัฒนาที่เกิดขึ้นเป็นการพัฒนาที่ "ยัดเยียด" การ

⁵⁰ สุรเดช โชติอุดมพันธ์, "วาทกรรม ภาพแทน และอัตลักษณ์," เอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง วาทกรรม ภาพแทน และอัตลักษณ์ ในงาน วรรณคดีศึกษาในบริบทสังคมและวัฒนธรรม 2 คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 24 พฤศจิกายน 2548, หน้า 3.

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของคตินิยมเหล่านี้จึงทำให้สังคมของชาวลุ่มทะเลสาบสลับสน เนื่องจากเกิดความขัดแย้งระหว่างวิถีชีวิตแบบเก่าและแบบใหม่

2.การศึกษาโลกทรรศน์ที่ปรากฏในเรื่องสั้นของนักเขียนชาวใต้ที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมเรื่องสั้นดีเด่น ของ อรัญ คงนวลโย

ในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ อรัญ คงนวลโย ใช้ข้อมูลจากผลงานของนักเขียนชาวใต้ที่ได้รับรางวัลดีเด่นจนถึงปี พ.ศ. 2535 จำนวน 6 คน โดยอรัญได้ขอความร่วมมือให้นักเขียนแต่ละคนคัดเลือกเรื่องสั้นของตนเองที่เห็นว่าควรจะใช้เป็นข้อมูลในการวิจัยมาคนละ 20 เรื่อง รวม 120 เรื่อง โดยมุ่งวิเคราะห์โลกทรรศน์ใน 3 ประเด็น คือ ประเด็นที่หนึ่ง โลกทรรศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ ผลการวิจัยพบว่านักเขียนชาวใต้ต้องการให้บุคคลทุกกลุ่มในสังคมประพฤติตนให้เหมาะสมตามเพศและวัยแห่งตน ประเด็นที่สองโลกทรรศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ นักเขียนชาวใต้มีความใกล้ชิดผูกพันกับธรรมชาติมาช้านาน ทั้งยังรู้ซึ่งถึงประโยชน์และโทษของธรรมชาติที่มีต่อการดำรงชีวิตเป็นอย่างดี ประเด็นที่สาม โลกทรรศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ อรัญพบว่านักเขียนชาวใต้ยังคงมีความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ และกฎแห่งกรรม แต่ความเชื่อในเรื่องดวงวิญญาณและภูติผีปีศาจนั้นนักเขียนชาวใต้เห็นว่าเป็นเรื่องไร้สาระ ปราศจากเหตุผลที่เป็นวิทยาศาสตร์

3.การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชนบทภาคใต้ที่ปรากฏในเรื่องสั้นของนักเขียนกลุ่มนาคกร ของ จรูญ หยุทอง

จรูญ หยุทอง เป็นนักเขียนคนสำคัญรุ่นก่อตั้งของกลุ่มนาคกร ในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จรูญได้คัดสรรผลงานของนักเขียนในกลุ่มนาคกรจำนวน 8 คนมาใช้วิเคราะห์ ได้แก่ผลงานของ กร ศิริวิวัฒน์ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ เกษม จันทร์ดำ ประมวล มณีโรจน์ ไพฑูรย์ ธัญญา รุญ ระโนด สมใจ สมคิด และอัครถากร บำรุง โดยคัดเลือกเฉพาะเรื่องสั้นที่มีเนื้อหาสะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชนบทภาคใต้ได้จำนวน 86 เรื่อง จรูญพบว่าปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมภาคใต้มีดังนี้ 1.ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เกิดความเสื่อมโทรมเพิ่มขึ้น 2.ปัจจัยด้านประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว 3.ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ การได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมบริโภคนิยมทำให้ต้องพึ่งพาปัจจัยจากภายนอกชุมชนมากขึ้น 4.ปัจจัยด้านเทคโนโลยีที่ล้นไหลเข้ามาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 5.ปัจจัยด้านการศึกษา ในช่วง 40 ปีที่ผ่านมาเป็นระบบการศึกษาที่ทำให้คนแปลกแยกจากถิ่นกำเนิดของตนเองยิ่งขึ้น 6.ปัจจัยด้านการเมืองเริ่มจากความขัดแย้งระหว่างแนวคิดแบบเสรีนิยม

ประชาธิปไตยกับสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ต่อมาการเมืองของท้องถิ่นก็ก้าวเข้าสู่ความเป็นประชาธิปไตยแบบอุปถัมภ์

ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ 1.การทำให้สังคมนิยมกลายเป็นเมือง 2.การทำให้เป็นประชาธิปไตยโดยให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น 3.กระบวนการสร้างคนชายขอบ การพัฒนาที่เกิดขึ้นทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างสังคม

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อ คือ 1.ด้านเศรษฐกิจ ชาวชนบทต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายทั้งต้นทุนการผลิต และค่าครองชีพ ชาวชนบทมีภาระหนี้สินเพิ่มขึ้น เกิดการอพยพแรงงานจากชนบทเข้าสู่เมือง 2.ด้านการเมืองการปกครอง การไม่เสมอภาคในการรับบริการจากรัฐทำให้นักการเมืองนำมาใช้เพื่อแสวงหาโอกาสและอำนาจทางการเมือง 3.ผลกระทบต่อด้านสังคมและวัฒนธรรม ค่านิยมดั้งเดิมได้สูญหายไป ชาวชนบทห่างไกลพุทธศาสนามากขึ้น ความสัมพันธ์แบบเครือญาติในระบบดั้งเดิมกลายเป็นความสัมพันธ์แบบเป็นทางการ

4. หัวเขือกัวชน ของ อาคม เดชทองคำ

ผลงานวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาโครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา และเพื่ออธิบายบุคลิกภาพบางประการของชาวภาคใต้ผ่านทางวัฒนธรรมการชนวน ผู้วิจัยพบว่าถึงแม้บุคคลภายนอกจะมองการชนวนด้วยสายตาเชิงลบ แต่กิจกรรมนี้ก็ได้อยู่ในวิถีชีวิตของชาวใต้มายาวนาน เพราะวิถีชีวิตในแบบของผู้เล่นววนที่ต้องเป็นนักเลง ใจถึง พึ่งตนเอง ซึ่งการนำกล้าได้กล้าเสีย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนสอดคล้องกลมกลืนกับค่านิยมและบุคลิกภาพในแบบฉบับของชาวใต้ที่เคยเป็นกลุ่มบุคคลในรัฐชายขอบมาก่อน

5. มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์ ของ สุเทพ สุนทรภัสร์

ในหนังสือเล่มนี้สุเทพได้เชื่อมโยงงานทางด้านมานุษยวิทยาเข้ากับประวัติศาสตร์ เพื่อให้เห็นความเคลื่อนไหวของโครงสร้างสังคมในระดับจุลภาคที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจการเมือง และวัฒนธรรมในระดับมหภาค สุเทพเน้นย้ำว่าอย่าให้ความสำคัญแก่ชุมชนท้องถิ่นในฐานะที่มีพัฒนาการเฉพาะมาจากภายในเท่านั้น หากให้มองในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระดับมหภาคด้วย ดังนั้นสิ่งที่เห็นและที่พัฒนาขึ้นมาจากท้องถิ่นจึงเป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างภายในและภายนอก

1.4 วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์การครอบงำของวัฒนธรรมกระแสหลักที่มีต่อวัฒนธรรมพื้นถิ่นได้ที่ปรากฏในบันเทิงคดีของนักเขียนชาวใต้บริเวณรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา 3 จังหวัด ได้แก่ นครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง ตั้งแต่ พ.ศ. 2522 ซึ่งเริ่มปรากฏบันเทิงคดีที่แสดงอัตลักษณ์พื้นถิ่นได้ขึ้นจนถึง พ.ศ.2546
2. เพื่อวิเคราะห์การสร้างอัตลักษณ์พื้นถิ่นได้ในบันเทิงคดีดังกล่าวโดยเชื่อมโยงกับบริบททางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

1.5 สมมติฐานการวิจัย

1. บันเทิงคดีภาคใต้วิพากษ์วิจารณ์การครอบงำของวัฒนธรรมกระแสหลักที่มีต่อวัฒนธรรมพื้นถิ่นได้
2. การสร้างอัตลักษณ์พื้นถิ่นได้ที่ปรากฏในบันเทิงคดีดังกล่าว ได้แก่ การใช้ประวัติศาสตร์ชนชาติหรือตำนาน พื้นที่ ศาสนา จริยธรรม ศิลธรรม ภูมิปัญญา ประเพณี พิธีกรรม และภาษาถิ่น

1.6 ขอบเขตการวิจัย

บันเทิงคดีภาคใต้ในที่นี้หมายถึง นวนิยายและเรื่องสั้นที่สร้างอัตลักษณ์พื้นถิ่นตั้งแต่ พ.ศ. 2522 - 2546 ที่สำรวจได้มีนวนิยายจำนวน 10 เรื่อง เรื่องสั้นจำนวน 132 เรื่อง ดังนี้

นวนิยาย

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ชื่อนักเขียน	ปีที่พิมพ์	สำนักพิมพ์/แหล่งที่พิมพ์
1	ขนานน้อยกลางทุ่งนา	จำลอง ผึ้งชลจิตร	2524	แพรวสำนักพิมพ์
2	บองหลา	พนม นันทพฤกษ์	2525	สนพ.ดอกหญ้า
3	คนขี่ม้าขาว	จำลอง ผึ้งชลจิตร	2527	สนพ.บ้านหนังสือ
4	หญิงสาวแห่งสายน้ำไม่ไหล กลับ	ซีวี ซีวา	2529	แพรวสำนักพิมพ์
5	แผ่นดินร้าว	คมสัน พงษ์สุวรรณ	2530	สนพ.ศิลปวรรณกรรม
6	เด็กชายบ้านนา	ฉลอง เจยาคม	2537	สนพ.ต้นอ่อน
7	ลมฝนกับต้นกล้า	ยงยุทธ ชูแว่น	2539	สนพ.นาคร
8	ดวงคนดี	พนม นันทพฤกษ์	2540	สนพ.มิ่งมิตร

9	ในลึก	จำลอง ฝั่งชลจิตร	2543	แพรวสำนักพิมพ์
---	-------	------------------	------	----------------

เรื่องสั้น

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ชื่อนักเขียน	ปีที่พิมพ์	สำนักพิมพ์/แหล่งที่พิมพ์
1	เกินกว่าสิ่งที่หลงเหลือ	ประมวล มณีโรจน์	ม.ค.2522	นิตยสารหนุ่มสาว
2	ถิ่นนี้คือแหลมทองตะติง หนองแก้วเดี่ยวผัดไทย	"	"	นิตยสารชาวกรุง
3	น้ำเดือนอ้าย	"	ก.ค.2522	"
4	ว่าวสีขาว	"	ก.ย.2523	นิตยสารช่อการะเกด
5	เพลงเพลงที่บ้านนา	คมสัน พงษ์สุธรรม	2523	รวมเรื่องสั้น สวนทาง เถื่อน
6	ชายชราที่หมู่บ้าน	"	"	"
7	สวนทางเถื่อน	"	"	"
8	พริ้งพระอภัย	ภิญโญ ศรีจำลอง	2523	รวมเรื่องสั้นกริดเลือด ตะลุง
9	ตัดลิ้นหนังตะลุง	"	"	"
10	แข่งหนังตะลุง	"	"	"
11	ตั้งเมือง	"	"	"
12	อภินิหารเจ้ารัง	"	"	"
13	ขึ้นบทอัศจรรย์	"	"	"
14	ไหว้เมียเดือนห้า	"	"	"
15	ตะลุงหนีโรง	"	"	"
16	หน้าที่หนังตะลุง	"	"	"
17	ตะลุงเพื่อตะลุง	"	"	"
18	เขียนรูป	"	"	"
19	ตะลุงเริงกลอน	"	"	"
20	ล้าลาบ	"	"	"
21	พริ้ง พระอภัย สดุดีวีรชน	"	"	"
22	อัศตนาหนังตะลุง	"	"	"

23	มีใครจะรู้ได้	พนม นันทพฤษ	2524	รวมเรื่องสั้นยืนด้านพายุ
24	ลมแล้งที่โหมกระหน่ำ	"	"	"
25	บาระเต็ง	"	"	
26	ทุ่งน้ำ	ประมวล มณีโรจน์	ธ.ค.2524	รวมเรื่องสั้นไม้แรกผลิ
27	เหยื่อพราน	พนม นันทพฤษ	2524	รวมเรื่องสั้นคืนฟ้าอำดาว รอยเปื้อน และทางเดิน
28	นกแร้ง	"	"	"
29	คนเตา	"	"	"
30	คลื่นหัวเต็ง	"	"	"
31	ณ ที่ซึ่งแผ่นดินกว้าง	"	"	"
32	มีใครจะรู้ได้	พนม นันทพฤษ	2524	รวมเรื่องสั้น ยืนด้านพายุ
33	ลมแล้งที่โหมกระหน่ำ	"	"	
35	สำหรับความ ทะเลอทะยาน	ประมวล มณีโรจน์	พ.ย.2525	นิตยสารศูรปริทัศน์
36	นักเลงหนังตะลุง	ภิญโญ ศรีจำลอง	2525	รวมเรื่องสั้นพริ้ง พระ อภัยเดินโรง
37	แก้เหมรุษ	"	"	"
38	ตะลุงปฏิรูป	"	"	"
39	เสน่ห์หนังตะลุง	"	"	"
40	เจ้ายิ่ง-หลานหนังตะลุง	"	"	"
41	ตลกหนังตะลุง	"	"	"
42	พริ้งอภิปราย	"	"	"
43	ตะลุงโลกีย์	"	"	"
44	ตะลุงล้างแค้น	"	"	"
45	นักมวยหนังตะลุง	"	"	"
46	คาราหนังตะลุง	"	"	"
47	ว้ายังเซียม	"	"	"
48	ตะลุงเพื่อใคร	"	"	"
49	มรดกครุกราช	"	"	"

50	ชายแกริมทะเลสาบ	พนม นันทพฤกษ์	2526	รวมเรื่องสั้น ดาวที่ขีดเส้นฟ้า
51	คำคืนของพุ่มนี้	ประมวล มณีโรจน์	ก.พ.2527	นิตยสารนางแบบ
52	หมู่บ้านวิสามัญ	"	มิ.ย.2528	นิตยสารบ้านไม่รู้โรย
53	คนบนสะพาน	ไพฑูริย์ ธัญญา	2528	รวมเรื่องสั้นก่อกองทราย
54	คนต่อนก	"	"	"
55	เพื่อนบุญ	"	"	"
56	คือชีวิตและเลือดเนื้อ	"	"	"
57	ผู้ประทุษร้าย	"	"	"
58	เรือปลาเที่ยวสุดท้าย	"	"	"
59	เพื่อนบ้าน	จำลอง ผังชลจิตร	2529	รวมเรื่องสั้น นายกรัฐมนตรีไปธนาคาร
60	อนารยธรรม	ประมวล มณีโรจน์	ธ.ค.2529	นิตยสารฟ้าเมืองทอง
61	ความฝันสีดอกเลา	"	มี.ค.2529	นิตยสารถนนหนังสือ
62	โหยห้ายิ่งแล้วชีวิตฉัน	คมสัน พงษ์สุธรรม	2530	รวมเรื่องสั้นคนเฒ่า
63	เราเหล่าลูกหลานคนจน	"	"	"
64	ทางเลือกเมื่อฟ้าหม่น	"	"	"
65	คนเฒ่า	"	"	"
66	ไม้เท้า	ไพฑูริย์ ธัญญา	2530	รวมเรื่องสั้นถนนนี้กลับบ้าน
67	ตำนานกลวง	"	"	"
68	ถนนนี้กลับบ้าน	"	"	"
69	รถไฟที่ผ่านเลย	"	"	"
70	โรคติดต่อ	"	"	"
71	ในฐานะแห่งปัจเจกวิสัย	"	2531	รวมเรื่องสั้นหมู่บ้านวิสามัญ
72	เรือยวน	จำลอง ผังชลจิตร	2531	รวมเรื่องสั้นผ้าทอลายหางกระรอก
73	รถเหลือง	"	"	"

74	ผ้าทอลายทางกระรอก	"	"	"
75	สิ่งซึ่งเหลือจากพ่อ	"	"	"
76	ไฉ่รินยา	ชีวี ชีวา	2532	รวมเรื่องสั้นลมใต้ที่พัดผ่าน
77	คำเตือน	"	"	"
78	เที่ยงวันที่ฉันแพ้	"	"	"
79	ที่นี้สมองต้อง	ประมวล มณีโรจน์	2532	รวมเรื่องสั้นว่าสี่ขา
80	วันดอกไม้บาน	"		
81	นักเขียนใหม่	กนกพงศ์ สงสมพันธุ์	2534	รวมเรื่องสั้นสะพานขาด
82	สะพานขาด	"	"	"
83	โลกใบเล็กของซัลมาน	"	"	"
84	ชายเฒ่าที่ชายฝั่ง	"	"	"
85	วัดดินเหนียว	กร ศิริวัฒน์	2534	รวมเรื่องสั้นเสียงกริ่งจักรยาน
86	เย็นนั้นสายฝนกระหน่ำ นัก	เกษม จันทร์ดำ	2534	รวมเรื่องสั้นนาฬิกาไม้
87	คำสารภาพจากห้อง แคบ	"	"	"
88	คนผิดกติกา	"	"	"
89	โบยบินไปจากวัยเยาว์	ไพฑูริย์ ธีญา	2534	รวมเรื่องสั้นโบยบินไป จากวัยเยาว์
90	ทางโคลน	"	"	"
91	ตัวแทน	"	"	"
92	บุคคลพิเศษ	อัครถาวร บำรุง	2534	รวมเรื่องสั้น ฝั่งฝันแห่งความรัก
93	ฝั่งฝันแห่งความรัก	"	"	"
94	กรณีรื้อน้ำชา	"	"	"
95	วันรอ	กนกพงศ์ สงสม	2535	รวมเรื่องสั้นคนใบเลี้ยง

		พันธุ์		เดี่ยว
96	เด็กหนุ่มบนถนน	"	"	"
97	หมิ่นเขี้ยวคมหนาม	กร ศิริวัฒน์	2536	รวมเรื่องสั้นหมิ่นเขี้ยวคม หนาม
98	ชวานาปลาตกคลัก	"	"	"
99	.ล. ล ตั้วโน้ตตั้วสุดท้าย	"	"	"
100	บ้านญาติและสภาวะ แวดล้อมจิต	"	"	"
101	ลูกชายคนชวา	ไพฑูริย์ ธัญญา	2537	ตุลาคม
102	ขอใจ	รณณา โรชา	2537	รวมเรื่องสั้นเหยื่อล่อไฟ
103	บ้านเกิด	กนกพงศ์ สงสม พันธุ์	2539	รวมเรื่องสั้นแผ่นดินอื่น
104	บางสิ่งบางอย่างเกิดขึ้น	"	"	"
105	แม่มดแห่งหุบเขา	"	"	"
106	แพะในกุโบร์	"	"	"
107	น้ำตก	"	"	"
108	ชิง	กร ศิริวัฒน์	2540	รวมเรื่องสั้นของฝาก
109	นอกเครื่องแบบ	"	"	"
110	คืนดิบในดงเปลี่ยว	"	"	"
111	คนเลื่อยไม้	อัครถาวร บำรุง	2541	รวมเรื่องสั้น พันธุ์พื้นเมือง
112	นอกร้านก๋วยเตี๋ยว	"	"	"
113	ขวดปากกว้างใบที่สี่สิบ เอ็ด	"	"	"
114	เพื่อนของพ่อ	"	"	"
115	บัตรเชิญ	"	"	"
116	งานแต่งงานน้องสาวคน สุดท้าย	สนั่น ชูสกุล	2541	รวมเรื่องสั้นข้างเหยียบนา พระยาเหยียบเมือง
117	ถนนไปชายเล	"	"	"

118	จุดนัดพบ	ประมวล มณีโรจน์	2542	รวมเรื่องสั้นบ้านหลังสุดท้ายของดวงตะวัน
119	ตัวสุดท้ายโดมิโน	"	"	"
120	กระท่อมในดงหญ้า	"	"	"
121	บ้านหลังสุดท้ายของดวงตะวัน	"	"	"
122	ประกายไฟในความมืด	"	"	"
123	ภูเขา	"	"	"
124	กล้วยน้ำว้า	ประมวล มณีโรจน์	2542	นิตยสารช่อการะเกด
125	กาหลอ	ชาคริต โภชะเรือง	2545	รวมเรื่องสั้น กาหลอ
126	บ้านเกิด	"	"	"
127	คนตกปลา	รุญ ระโนด	2546	รวมเรื่องสั้น ้วยวันที่ผ่านเลย
128	คืนแรม	"	"	"
129	บาดแผล	"	"	"
130	ฝันร้าย	"	"	"
131	้วยวันที่ผ่านเลย	"	"	"

1.7 วิธีดำเนินการวิจัย

1. สํารวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง
 - 1.1 ทฤษฎีว่าด้วยการสร้างอัตลักษณ์
 - 1.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการเมือง สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการสร้างอัตลักษณ์ของภาคใต้
2. เก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.1 สํารวจและรวบรวมรายชื่อบันเทิงคดีประเภทนวนิยายและเรื่องสั้นของนักเขียนชาวไทยที่สร้างอัตลักษณ์พื้นถิ่น
 - 2.2 เก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์นักเขียน
3. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้คัดเลือกไว้

3.1 วิเคราะห์การครอบงำของวัฒนธรรมกระแสหลักที่มีต่อวัฒนธรรมพื้นถิ่นได้ที่ปรากฏในบันเทิงคดี

3.2 วิเคราะห์การสร้างอัตลักษณ์พื้นถิ่นได้ในบันเทิงคดีดังกล่าวโดยเชื่อมโยงกับบริบททางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

4. สรุปผลการวิจัย

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจกระบวนการสร้างอัตลักษณ์พื้นถิ่นที่ปรากฏในบันเทิงคดีภาคใต้ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทย
2. เป็นแนวทางในการศึกษาการสร้างอัตลักษณ์พื้นถิ่นในวรรณกรรมอื่นๆ ต่อไป